

Shabbos and Technology

Shiur# 466 | May 9th 2024

תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק ה הלכה ב

בעון קומי ר' אבהו והא כתיב [ויקרא טז יז] וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו אפי' אותן שכתוב בהן [יחזקאל א י] ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באהל מועד אמר לון מה אמר לי דהוה בר נש אני אומר הקדוש ברוך הוא היה:

פני דוד (חיד"א) פרשת אמור אות א

הגהה. אלמנה וגרושה לא יקח. הקשה רבינו יהודה החסיד מ"ט כהן גדול אסור באלמנה וכהן הדיוט מותר בה ותיריך דאמרינן פ' עשרה יוחסין דאין מוסרין שם המפורש אלא לצנועי' שבהם וכ"ג אומר אותו ביה"כ כדאמרינן ביומא ושמא ישא עיניו באשת איש שיראה אותה יפה ויזכיר ה' על בעלה ויהרוג אותו:

רש"י פרשת ויקרא פרק ב פסוק יג

מלח ברית - שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח.

של"ה תולדות אדם פתיחה

'ויקרא את שמם אדם', זהו פירוש על 'תולדת אדם' וסופו. אם דבוק הוא למעלה ומתדמה לו יתברך לילך בדרכיו, נקרא שמו בעצם 'אדם', מלשון אדמה לעליון, ועל [דמות הכסא דמות כמראה אדם (יחזקאל א, כו), ואם הוא מפריד את עצמו מהדבקות, אז נקרא 'אדם' על שם האדמה אשר לוקח ממנה, ועפר הוא ולעפר ישוב.

שפת אמת שמות פרשת משפטים שנה תרלב

בשם הרה"ק ז"ל מקאצק ע"פ ואנשי קודש תהיון. להיות שמירת הקדושה במעשה אנוש ותחבולותיו. פי' שאין מחסור להשי"ת מלאכי עליון שרפים וחיות הקודש. רק שמתאוה לקדושת אנשים ולכן המשיך נצוצי קדושה גם בעוה"ז במדה וצמצום.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכ עמוד ב

שאני התם דאמר קרא ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם, עשייה הוא דאסור, גרמא - שרי. - אי הכי, הכא נמי: כתיב לא תעשה [כל] מלאכה - עשייה הוא דאסור, גרמא שרי.

שו"ת אחיעזר חלק ג סימן ס

ע"ד בקשתו לברר בהירחון שלו אדות הנדפס שם בנוגע לאלקטרי' /לחשמל/ בשבת הנה כבר נתפשטה הוראה לאיסור בכל תפוצות ישראל וכן פסק הגר"י שמעלקיש ז"ל בחבורו בית יצחק, דהוי אב מלאכה וחייב משום מבעיר ומכבה ועי' בית יצחק חיו"ד ח"ב סי' ל"א ובהשמטות שם ובחלק א' סי' ק"פ /ק"כ/ ובכמה ספרים, ומה שיש לדון ולהתווכח בזה אין כדאי שיבאו הדברים בירחון, אשר יתפרסמו הדברים בוכוחים שונים, ויוכל להיות למכשול הרבים. ובשו"ת שאילת דוד להגאון מאוה"ג ר' דוד מקארלין ז"ל בשו"ת או"ח סי' ה' כתב בסוף התשובה בזה"ל: אבל חס לו להדפיס דברי במ"ע כי אנכי מעולם מתרחק מזה וכו' והשנית אנחנו כעת במקום מים הרעים והתלמידים ישתו וימותו כי עמי מקלו יגיד לו כל המיקל כו' ואיני רוצה שיתחלל שם שמים שיקילו הרבה יותר מאשר נכון ע"פ הדין עכ"ד.

ומה ששלח אלי העתקת מכתב גדול אחד הנדפס בעתון ירחי בית ועד לחכמים מניו יארק תרס"ג ע"ד הדלקת אור אלקטרי' ביום טוב שמתיר, היינו רק ביום טוב וס"ל דאין זה מוליד, וצירף זה לסניף שהוא גרמא, אבל לא עלה על הדעת להקל בשבת וגם בדין יום טוב אין הלכה כמותו.

והנה בעיקר הדבר שמבארים בהירחון אופן הדלקת האלקטרי' שבטרם הכנסו לתוך הזכוכית הפסק יש בו וכו' וכשמסבב את הגלגל נעשה צפוי קצר זה מעין גשר שהזרם עובר עליו, ולפי"ז יש לדון דבסבובו להכפתור שבתוך המעריך אינו אלא גרמא בעלמא ודמי להא דא"ר בסנהדרין ע"ז ע"ב זרק חץ ותריס בידו ובא אחר ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדי בי' מיפסק פסיקי' גירי', הרי קמן דהמסלק את התריס המעכב את החץ שלא יגש אליו אף על גב דבסלוקו זה מכשיר הוא את החץ שיהרוג או יזיק מ"מ אין להמסלק הזה דין מזיק בידיים ורק גרמא עלמא, וה"נ לענין שבת הוי גרמא. זהו תו"ד. ואני שאלתי לאומן עלעקטראטעכניק /חשמלאי/ והראה לי אופן תכנית המכונה הנעבדת פה בסבוב הכפתור שבתוך המעריך לבד שמסיר הגשר מחבר עם זה גם החוטין באופן שבסבוב הכפתור מחבר את החוטים ממש ועושה הבערה בידיים. אך אמר לי שאפשר להכין מכונה כזו שע"י הסרת הגשר יחברו החוטים מאליהם ע"י כלי צירוף (ספראנזינקע) אחר ובאופן זה יהי' חבור נעשה מאליו ע"י הכלי צירוף.

אולם גם באופן זה נראה למאי דמבואר בש"ס בסנהדרין שם /דף ע"ז/ האי מאן דכפתי' לחברי' ואשקיל עלי' בידקא דמיא גירי דידי' נינהו ומיחייב, ובחי' הרמ"ה שם כתב ואי קשיא לך מכדי הכא לאו בדאזלי מכחו עסקינן אלא כגון שהי' דבר מפסיק בין המים ובינו ונטלו ונמצאו המים באין עליו מאליהן ואמאי מחייב הא

לאו כחו הוא ותו מאי שנא מדרבה דאמר זרק בו חץ ותריס בידו ובא זה ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדי מפסק פסיקי גירי אלמא אף על גב דקא שקיל לי' להווא מידעם דהוה מפסיק ביני' ובין גירי דשדי בי' פטור וכ"ש הכא דהני גירי לאו מכחו קא אזלי ואמאי מחייב לא תקשי לך וכו' ולא דמיא הא מילתא לזרק בו חץ ותריס בידו דאלו התם כי סלקי' לתריס מיקמי דנימטי גירא לגבי' הוא דסליקי' דאי לבתר דמטא לגבי תריס אף על גב דהוי מסלק לי' לתריס תו לא הוי אזיל גירא טפי ולא הוי מיקטל, אלא ודאי ע"כ בדסלקי' מקמי דנימטי לגבי' ואמטו להכי פטור דכי סלקי' לאו מידי עבד, מאי אמרת סוף חץ לבא, הא אמרו כל סוף הורג לבא פטור דגרמא בעלמא הוא אבל הכא דכי סלקי' לעפרא דמפסיק בין מיא לדידי' מיא הוי נגעי בהווא עפרא גופי' כי סלקי' לעפר גירי דידי' הוא עכ"ל.

הרי מבואר מדברי הרמ"ה דאם היה החץ סמוך ממש להתריס אם הסיר התריס זהו גירי דילי' והי' חייב ע"ז כמו בבידקא דמיא, וה"נ אם הסיר הגשר וזרם האלקטרי עובר מיד הרי הוא כמו בידקא דמיא, דמתחברים הזרמים כמו המים. ונראה דזה הוי ככח ראשון.

והנה בעיקר הדין לגבי גרמא בשבת דעת האבן העוזר באו"ח בסוף סי' שכ"ח בנותן חטים לתוך רחיים של מים חייב ולא כמו שכתב המג"א בסי' רנ"ב, וכל האחרונים השיגו על המג"א על מה שהביא ראי' מדברי התוס' שבת י"ח. ודעת האה"ע דחייב כמו שאמרו בב"ק דף ס' זורה ורוח מסייעתו דאף דלנזקין הוי גרמא ופטור לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומכ"ש מה שחייב בנזקין.

ולכאורה ד' האה"ע תמוהים מאי ראי' מזורה דזהו מלאכתו כמו זורע ואופה וצד, אלא דגם ד' המג"א בסי' רנ"ב שהוכיח מצידה אינו מובן, דשאני צידה דזהו מלאכתו, אבל ברחיים של מים הא אפשר מלאכת הטחינה ברחיים של יד. ונראה בדעתם דמה שאמרו בזורה ורוח מסייעתו מלאכת מחשבת אסרה תורה ולא אמרו שזהו עצם המלאכה, היינו דכל שהוא מלאכת מחשבת והמלאכה מתעביד באופן זה חשוב מלאכת מחשבת ועל כן גם בנותן חטים ברחיים של מים, שזהו דרך הטחינה אף שבאפשרי לעשות ע"י טחינה ביד מ"מ זוהי מלאכת מחשבת שאסרה תורה. ולא דמי להא דשבת ק"כ בגרם כבוי שהוא בא במקרה ובכה"ג אמרינן לא תעשה כל מלאכה, דגרמא שרי דבכה"ג לא חשוב מלאכה, אבל באופן שהמלאכה היא תמיד ע"י גרמא זהו חשוב מלאכת מחשבת.

ובישועות יעקב סי' של"ד בתשו' נכדו הגאון ז"ל כתב בשיטת הש"ג דגרם כבוי פטור דוקא באינו מכויין, דבמתכויין חייב משום כבוי דהוי מלאכת מחשבת דחייב גם בגרמא כמבואר בב"ק ס', ורק בלא נתכויין דאין זה מלאכה ואין זה מלאכת מחשבת בכה"ג אין חיוב בגרמא יעו"ש.

אולם הרא"ש בב"ק ס' שם כ' דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה, אף על פי דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח, מבואר דדוקא בזורה שעיקר עשייתה כן, אבל לא בשאר מלאכות. שו"ר בס' אמרי בינה חאו"ח שהרגיש בזה. והנה בגוף השאלה וההערה שהעיר דפתיחת השרויף /הבורג/ ביום טוב דהוי גרמא, העיר בזה הס' מחזה אברהם להגאב"ד דבראד ומתיר ע"י

נכרי, ובאמת לא כל הגרמות שוות ויש שיטות דגם גרמא אסור היכא דאין הפסק מחיצות בין האש, זהו שי' רש"י במסתפק דהוי מכבה, ושי' התוס' בשם ר"ת בשבת מ"ז דדוקא לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכם מים, אבל היכא שאין הפסק מים בין המחיצות י"ל דהוי איסור דאורייתא וכ"ה שי' הרא"ש בביצה, דמסתפק מן השמן חייב משום גרם כבוי, כיון שהשמן והפתילה גורמים שניהם ההדלקה והממעט וממהר את הכבוי חייב משום מכבה, ועי' ביש"ש בביצה שם דחייב חטאת כ"כ בס' מרכ' המשנה בשי' הרמב"ם דגרם כבוי בכה"ג הוי דאורייתא. ובס' מחז"א הנ"ל בס' מ"א והשמטות שם מצדד דבהבערה גם גרמא אסור, דבכל אבות מלאכות ילפינן דגרמא שרי מדכתיב לא תעשה כל מלאכה עשי' הוא דאסור, וגרמא שרי, משא"כ בהבערה דכתי' לא תבערו י"ל דאף גרמא אסור. והא דקשה דא"כ איצטריך קרא לא תבערו לגרמא דאסור, ולמ"ל למימר ללאו או לחלק משום דזה מוכח מבכל מושבותיכם דמרבה הבערת בת כהן, דהא אפשר ע"י גרמא יעו"ש מה שפלפל בזה, אבל כל זה אינו אלא לפלפולא, אבל להלכה בודאי נראה דאין חילוק בין הבערה לשאר מלאכות.

וגדול אחד העיר מקושיית הירושלמי פ"ב דב"ק דמקשה לר"ל דס"ל אשו משום ממונו ממתני' דהוא שהדליק את הגדיש בשבת פטור משום דחייב מיתה ואם איתא דמשום ממונו משבולת ראשונה ואילך יתחייב משום ממונו, ולדברי המחז"א, יהי' גם על מה שלאח"כ חיוב משום גרמא אך מה שהקשה הנ"ל לשי' האהע"ז דחייב משום גרמא משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, מקושיית הירוש' הנ"ל, הנה דברי האה"ע הוא דוקא באופן דדרך המלאכה ברחיים הוא ע"י גרמא, ומדמי לזורה דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל במבעיר סתם שדרך המלאכה הוא בידיים בודאי אינו חייב משום גרמא, רק באופן שהמלאכה מתהווה תמיד ע"י גרמא. והנ"ל בהבערת האלעקטרי' כשנת"ל.

המורם מכל האמור דבחבור החוטין של אלקטרי, להבעיר בידיים, דהוי מלאכת הבערה ממש וגם אם החבור נעשה בסבוב הכפתור באופן שמאליו יתחברו החוטין דמי ביותר לבידקא דמיא בכח ראשון דחייב משום גירי דילי', גם באופן דהוי גרמא לד' אבן העוזר דבבבנתנית חטים לתוך הרחיים של מים יש חיוב תורה משום מלאכת מחשבת, ולבד זה גם בגרם כבוי לא כל הגרמות שוות, וכמה שי' ס"ל דיש איסור תורה בזה וידעתי שיש להאריך בזה בכל פרט, אבל אין הזמן גורם לזה, ובבירור ענין זה נדפסו כמה קונטרסים שהעלו להלכה שחייבים בעלעקטרי' משום מבעיר ומכבה.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ס עמוד א

לבתה הרוח - כולן פטורין. ת"ר: ליבה ולבתה הרוח, אם יש בלביו כדי ללבותה - חייב, ואם לאו - פטור. אמאי? ליהוי כזורה ורוח מסייעתו! אמר אביי: הכא במאי עסקינן - כגון שליבה מצד אחד, ולבתו הרוח מצד אחר. רבא אמר: כגון שליבה ברוח מצויה, ולבתו הרוח ברוח שאינה מצויה. ר' זירא אמר: כגון דצמרה צמורי. רב אשי אמר: כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו - ה"מ לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין פטור.

רא"ש מסכת בבא קמא פרק ו סימן יא

ת"ר המלבה ולבתו הרוח אם יש בליבוי כדי ללבות חייב. והוא שאין ברוח כדי ללבות דאי יש ברוח כדי ללבות אפילו יש בליבוי כדי ללבות פטור דמאי קעביד בלאו איהו נמי תתלבה ותזיק. ואם אין בליבוי כדי ללבות וגם לא ברוח כדי ללבות ונצטרפו יחד וליבו פטור. ולא אמרינן [אף על פי] שסייעו הרוח בעשיית האש הוי כאילו הוא עשהו לבדו מידי דהוה אזורה ורוח מסייעתו דחשבי' ליה כאילו עשה המלאכה לבדו. דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה אף על פי דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח, אבל הכא גרמא בעלמא וגרמא בנזקין פטור:

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף יח עמוד ב

א שמע, דתני רמי בר יחזקאל: תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו - משלם נזק שלם, ואמר רב יוסף, אמרי בי רב: סוס שצנף, וחמור שנער, ושיבר את הכלים - משלם חצי נזק.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן ס

מלאכה הנעשית בשבת ע"י שעון שבת

הנה בדבר שע"י חשמל (ענין העלעקטרי) אפשר ע"י מורה שעות הנעשה לכך שיעמידנו בע"ש = בערב שבת = באופן שיתחיל לבשל למחר ביום השבת כשעה לפני זמן האכילה, אשר אחיך נכדי היקר אהרן ברוך שליט"א שואל, הנה לענ"ד פשוט שאסור להתיר זה דהרי ע"י מורה שעות כזה יכולים לעשות כל המלאכות בשבת ובכל בתי החרושת (פעקטעריס) ואין לך זלזול גדול לשבת מזה, וברור שאם היה זה בזמן התנאים והאמוראים היו אוסרין זה, כמו שאסרו אמירה לעכו"ם מטעם זה, וגם אולי הוא ממילא בכלל איסור זה דאסרו אמירה לעכו"ם, דאסרו כל מלאכה הנעשית בשביל ישראל מצד אמירת ישראל וכ"ש מצד מעשה ישראל. ול"ד למה שמותר להעמיד קדרה ע"ג האש אפילו רגע אחת קודם השבת שיתבשל בשבת ולא אסרו רבנן כשליכא חשש חתוי בשבת דף י"ח ע"ב, דהוא משום דכל מלאכה דעושה האדם במלאכת בשול הוא העמדת הקדרה ע"ג האש דבעצם הבשול אינו עושה האדם, ולכן בהעמדתו הקדרה ע"ג האש בע"ש הוא כגמר האדם כל מעשיו במלאכה זו דבשול ולא שייך לאסור על מה שעושה שוב האש, אבל היכא שעדיין לא שייך להחשיב כנעשה המלאכה כהא דהעמיד בע"ש את המורה שעות שיותחל המלאכה דוקא בשעה פלונית בשבת זה הרי לא נעשה בהמלאכה עדיין כלום מבע"ש, שאין להתיר מצד זה.

ועיין בנ"י ב"ק דף כ"ב ע"א שתירץ על מה שהוקשה לו למ"ד אשו משום חציו היכי שרינן עם חשיכה להדליק את הנרות והדלקתה הולכת ונגמרת בשבת וכן מאחיזין את האור במדורה והולכת ונגמרת הדלקתה בשבת דהרי הוא לדידיה כאילו הבעירה הוא בעצמו בשבת, דהוא משום שחציו אינו שנחשב שאחר כך עושה אלא שבשעה שיצא החץ מתחת ידו באותה שעה נעשה הכל והוי כמאן דאגמריה בידיים בהווא עידנא שהדליק

שהיה זה בע"ש, ושייך טעמו גם בהא דתניא בשבת דף י"ח ע"א פותקין מים לגינה ע"ש = ערב שבת = עם חשיכה ומתמלאת והולכת כל היום כולו ומניחין מוגמר וגפרית, שתיכף הותחלה המלאכה להעשות, ואף כשהמים הם עדיין רחוקים מן הגינה אבל הא התחילו המים לילך שבהלוך זה יבואו להגינה להשקותה, וכן היה מותר מדינא ליתן חטין לתוך הרחים של מים אי לאו גזירה דמשמעת קול דאמר רבה, אף דטחינת החטים שיוטחנו בשבת לא הותחלו מאחר דכח הגלגול להרחים שיעשו הטחינה על כל החטים שהונחו שם הותחל מע"ש, אבל לא שייך זה בהעמידו מורה שעות באופן שהעלעקטרי שעושה המלאכה יתחיל לעשות מלאכתו בשעה פלונית, שעל הליכת מורה השעות שזה נעשה מתחלה קודם שנתחבר העלעקטרי לא שייך להחשיב שעושה, ועל תחיבת העלעקטרי באופן שיתחבר בשעה פלונית בשבת הרי הוא כסוף חמה לבא דאין להחשיבו למעשיו עתה בע"ש כדאיתא בסנהדרין דף ע"ז דכה"ג לא נחשב מעשיו לחייבו דודאי לא שייך לדמות לכפתו והביאו במקום שסוף חמה לבא דהוא כמקרב הדבר אצל האש דנחשב חציו, דהא דומה זה לאישקיל עליה בדקא דמיא דרק בכח ראשון נחשב מעשיו, שא"כ אין להחשיבו ככבר נעשה בע"ש.

ומאחר שלא נחשב כנעשה מע"ש, הרי אף שלא שייך לחייבו ואף לא לאסור מדאורייתא אף לא להנ"י, דהא אין זה חציו, שלתירוץ הנ"י ענין חציו הוא דנחשב כנעשה תיכף וליכא כלל ענין חשיבות שהוא כעושה אז בשעת הדליקה, ואף אם נימא שלא כהנ"י משום דעצם סברת הנ"י לא מובן כל כך דאף אם נימא כהקושיא דנחשב מעשיו אח"כ בעת שנשרף גדישו של חבירו לא שייך זה לחיובי שבת, דלענין נזיקין הוא חייב מדין כחו כגופו דהא מפורש בגמ' דכשהכלב עשה האש הוא בדין צרורות דחייב רק ח"נ = חצי נזק =, שלכן באדם שליכא חדושה דצרורות להקל מגופו חייב נ"ש = נזק שלם = וכשהרג אדם חייב מיתה כדאיתא בדף כ"ב לר' יוחנן משום דגם על כח חייב, אבל לענין חיוב שבת לא מצינו שיהיה חייב על הכח כשבא ממעשה גופו שעשה קודם השבת, אף אם דין חציו הוא על זמן שנעשה בשבת וצ"ע דברי הנ"י, שודאי לא שייך לחייבו מדאורייתא, מ"מ מסתבר ששייך לאסור מאותו האיסור שאסרו מדרבנן אמירה לעכו"ם עוד מכ"ש דהא מה שבא מצד כחו עדיף ממה שבא מצד דבורו. ואף אם נימא דאיסור אמירה לעכו"ם הוא שאסרו מצד שליחות נמי כיון שליכא דין שליחות ממש אלא מתקנה מחמת שעושה מצד ציווי הישראל ודאי יש להחמיר על מה שנעשה בכחו דהיינו ישראל. אבל אף אם נימא שאין לאסור אלא מה שתיקנו חכמים ואין למילף מזה לאסור גם מה שבסברא הוא חמור כיון שעכ"פ לא אסרו אף שהיה זה מחמת שלא היה ענין זה בימי חז"ל אין לזה איסור ממש מ"מ אין להתיר זה כיון שהוא דבר הראוי ליאסר.

אבל יש טעם גדול לאסור מטעם אחר דהא זילותא דשבת ואף זילותא דיו"ט הא אסרו בכמה דברים וכיון שברור שאיכא זילותא דשבת הוא בכלל איסור זה ממילא אף שלא אסרו זה ביחוד דכל ענין זילותא הוא האיסור. וגם פשוט לע"ד דעושה דבר שהוא זילותא לשבת הוא עובר בידיים על חיוב הכבוד שמשמע שהוא ג"כ חיוב התורה שנתפרשו ע"י הנביאים שכתב הרמב"ם ריש פרק שלשים מהלכות שבת ד' דברים נאמרו בשבת שנים מה"ת = מן התורה = ושנים מדברי סופרים והן מפורשין ע"י הנביאים שלא כתב שתיקנו הנביאים משמע שהוא מדאורייתא ולשון מדברי סופרים הוא כדרך הרמב"ם שקרי לכל דבר שלא מפורש

בתורה דברי סופרים אף שהוא מדאורייתא בין שהוא דבר הנלמד מג"ש ובין מה שנאמר הלכה למשה מסיני כדאיתא במ"מ ובכ"מ ריש פ"א מאישות שקידושי כסף הוא מדברי סופרים עיין שם, והוא כדא"ר אשי על פרועי ראש דבמיתה ועל ערל לב וערל בשר שאר"ח דמתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל ולימדנו דגמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואגמרה אקרא בסנהדרין דף כ"ב ע"ב ובעוד כמה מקומות, וכן הוא חיוב הכבוד לשבת שהוא מהלכה ונתפרשו ע"י הנביאים בקרא, והרמב"ם שם ה"ב פירש המעשים המחוייבים לעשות לכבוד השבת, וממילא מובן דהדברים שעשייתן הוא זילותא לשבת הוא ג"כ עובר על מצוה זו דכבוד שבת ועוד גרוע דהרי עובר זה במעשה, שלכן אף שנימא שאינו בכלל הגזירות דחכמים, אבל גם בלא צורך הוא עובר במעשה על חיוב כבוד השבת, וזה שהוא זילותא הוא דבר שמוכן לכל, שלכן מסתבר לע"ד שאסור להעמיד בע"ש ע"י מורה שעות שיעשה העלעקטרי למחר מלאכה.

אבל עכ"פ מה שכבר נהגו להעמיד ע"י מורה שעות לכבות הנרות דעלעקטרי שהודלקו וגם שיחזרו להדלק אח"כ בסוף היום, אין לאסור מאחר דלכבוי הנרות של המנורות הגדולות שנקראו בלע"ז לאמפן שהיו דאש ממש נהגו בכל המקומות לכבותם ע"י עכו"ם והיו גם מקומות שהיו נוהגין לחזור ולהדליקם בביהמ"ד לתפלת נעילה ביו"כ ונמשך מזה באיזה מקומות שגם בשבת לעת ערב הדליקו ע"י נכרי לאמירת המזמורים אף שכבר צוחו הרבה עיין בנוב"ק חאו"ח סימן ל"ג אבל נתן טעם להמתירין, והרמ"א /או"ח/ בסימן רע"ו סעי' ב' שנהגו רבים להקל לצוות לעכו"ם להדליק לצורך סעודה בפרט בסעודת חתונה או מילה ומשמע שבמקום צורך גדול מתיר שלכן אף שמן הראוי להחמיר ובגבולנו ביוראפ החמירו, מ"מ כיון שיש רבוותא שהתירו ונהגו כן בהרבה מקומות, אין לאסור מה שכבר נהגו להקל בהעמדת העלעקטרי בע"ש ע"י מורה שעות שיכבה וגם שידליק בשבת להזמן שהעמידו, וגם ממילא ליכא זילותא לשבת בזה וליכא טעם האחרון לאסור כיון שהיו מקומות שנהגו בזה אדרבה למצות כבוד סעודת שבת, ונשאר רק טעם הראשון שיש ג"כ לסמוך להתיר, אבל הבו דלא לזסיף עלה להתיר גם לבשול ומלאכות אחרות ויש לאסור. זקנך אוהבך, בלו"ג, משה פיינשטיין.

רמב"ן פרשת אמור פרק כג פסוק כד

ואחרי כן ראיתי במכילתא אחריתי דרבי שמעון בן יוחאי (יב טז) ששנו בה לשון אחר, אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת, מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מנין, שאין עולין באילן ולא רוכבים על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקים ולא מטפחין, תלמוד לומר כל מלאכה. אין לי אלא ברשות, במצוה מנין, שאין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות, תלמוד לומר שבתון, שבות. וכענין זה היא שנויה בת"כ (אחרי פרק ז ט) ביום הכפורים. ואף על פי שאלו הברייתות חלוקות בלשונן ובמדרשיהן, שמא לדבר אחד נתכוונו, להביא אסמכתא לשבות דרבנן. ומכל מקום בין שיהיה פירוש הברייתא הראשונה כמו שאמרנו, או שהן כולן אסמכתות, אבל פירוש "שבתון" כך הוא שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל כמו שביארנו, והוא ענין הגון וטוב מאד:

והנה הוזהרו על המלאכות בשבת בלאו ועונש כרת ומיתה והטרחים והעמל בעשה הזה, ובי"ט המלאכה בלאו והטורח בעשה. וממנו אמר הנביא (ישעיה נח יג) מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר. וכן שבת שבתון יהיה לארץ (להלן כה ד), שבת של מנוחה, שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל. וזהו מה שדרשו שאין בחולו של מועד משום שבות. וזה מן התורה, שאלו מדבריהם כל דבר שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה (מו"ק יב א), שאפילו בשבות דאמירה החמירו בה:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף צ עמוד ב

תנו רבנן: החוסם את הפרה והמזווג בכלאים - פטור, ואינו לוקה אלא דש ומנהיג בלבד. איתמר, חסמה בקול והנהיגה בקול, רבי יוחנן אמר: חייב, ריש לקיש אמר: פטור. רבי יוחנן אמר: חייב, עקימת פיו הויא מעשה. ריש לקיש אמר: פטור, קלא לא הוי מעשה.

תוספות מסכת בבא מציעא דף צ עמוד ב ד"ה רבי יוחנן

רבי יוחנן אמר חייב עקימת שפתיו הוי מעשה - תימה דבפ' ג' דשבועות (דף כא.) אמר רבי יוחנן אומר היה רבי יהודה משום ר' יוסי הגלילי כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם והלא רבי יוחנן גופיה קאמר הכא דעקימת שפתיו הוי מעשה א"כ נשבע ומימר ומקלל חבירו בשם אמאי מחשיב אותן לאו שאין בו מעשה וי"ל דלא קאמר רבי יוחנן דעקימת פיו הוי מעשה אלא הכא משום דבדיבוריה קעביד מעשה שהולכת ודשה בלא אכילה כדאמרין בריש תמורה (דף ג:) אהיה דחוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו אמר ליה רבי יוחנן לתנא לא תיתני מימר דבדיבוריה קעביד מעשה ולהכי פריך הכא ר"י לריש לקיש ממימר דחשיב מעשה משום דבדיבוריה קעביד מעשה אבל נשבע לא עביד בדיבוריה מעשה כדמוקי לה התם באכלתי ולא אכלתי.

כלי חמדה פרשת בשלח אות א

ומעתה לפי"מ שביארנו דבזה מודה הספורנו דהמן לא היה מחובר לקרקע, רק דס"ל דאעפי"כ חייב משום קוצר כמו בכשותא כיון דמאורא קרבי, וא"כ נראה דאם פסקה לחיותא קודם לכן אינו חייב משום קוצר, ומעתה א"ש עפי"מ דמבואר בירושלמי (פ"ג דערלה ה"ו) דלוי שאל על דלעת ששלקה במחובר אם מטמא טומאת אוכלין, ואסקינן דשלקה כמחוחתת היא, אמנם לענין שבת חייב כמו תאנים שצמקו באביהן דחייב משום תולש, עכ"פ מבואר בירושלמי דלאחר הבישול נפסק היניקה, ומעתה במן דכתיב בתוה"ק אשר תאפו אפו, ואת אשר תבשלו בשלו, ולפי דעת הספרי (צ"ל מכילתא ט"ז, כ"ג) לא היה נאפה ונתבשל כלל בקדירה, רק דע"י המחשבה שחייב אדם עליו להיות נאפה ומבושל נעשה אפוי ומבושל, ומלאכות אלו מותרות ביום טוב לצורך אוכל נפש, וא"כ שפיר ירד המן ביום טוב כיון דלענין קצירה יש תמיד עצה לחשוב עליו קודם לקיטה שיהי' נאפה ומבושל דנעשה באמת אפוי ומבושל, ונפסק היניקה מאויר, ושוב אינו חייב משום קוצר

כיון דלא הוי גידולי קרקע כנ"ל, וזה נכון דרך פילפול, ודוקא בשבת דאפיה ובישול אסור אף במחשבה כנ"ל לכן אסור קצירה, משא"כ ביום טוב כיון דאפיה ובישול מותר, שפיר י"ל דירד המן ויטלו אותו לאחר שיחשבו עליו שיאפה, דנראה דהיה נאפה ממש, כמו"ש בתוה"ק [במדבר י"א, ח'] דכו במדוכה ובישלו בפרור ודו"ק.

אך לכאורה יש לעיין בזה, דהרי לפי דעת הספרי הנ"ל לא היה מלאכה כלל בשבת, ואעפי"כ אסרה התורה הבישול ואפי' במחשבה, כיון דנעשה מלאכה ע"י מחשבה, א"כ ביום טוב נהי דמחשבת אפיה ובישול מותר כיון דגוף המלאכה ג"כ מותר, מ"מ כיון דקצירה אסורה ביום טוב, א"כ ממילא אסור מלאכת אפיה ובישול במחשבה, כיון דע"י אפיה ובישול נעשה כתלושין כדברי הירושלמי הנ"ל, א"כ אסור משום מחשבת קצירה, וא"כ שוב קשה איך ירד המן ביום טוב.

אמנם נראה דשתי תשובות בדבר. א. דנראה דאפי' א"נ דאסור מלאכה ע"י מחשבה ג"כ, אם ע"י המחשבה נעשה המלאכה, היינו דוקא בשבת דהוא משום שביתת הקדוש ברוך הוא, וכמו דיליף הירושלמי [שבת פט"ו ה"ג] על שביתה בדיבור דהוא דאורייתא מה"ט, כן י"ל דה"ה על שביתה במחשבה. ועיין במכילתא פ' יתרו [פרשה ז', ד"ה ששת ימים] פרשה זו דבר אחר שבות ממחשבת עבודה ובמפרשים שם, אמנם יום טוב דב"ד הוא דמקדשי ליה ופעולת בי"ד הוא רק ע"י מעשה, י"ל דלכ"ע אינה אסורה מה"ת אם נעשית המלאכה ע"י המחשבה.

ב. אמנם מלבד זאת נראה בפשיטות, דהנה לכאורה קשה אמאי היו אסורים אפיה ובישול במן, הא הוי כלאחר יד דדרך אפיה ובישול הוא באור, אך זה טעות כיון דא"צ בישול יותר וזה הוא בישולו, לא הוי כלאחר יד דבמן זה הוא הבישול.

ומעתה זה דוקא כשנבוא לחייב משום מבשל, אבל שנאמר שחייב על הבישול משום קוצר משום שעל ידי הבישול נפסקה לחיותא, זה בוודאי מיקרי קצירה כלאחר יד, כיון דהקצירה של המן דרכה בלקיטה מן הקרקע ביד, וא"כ אינו חייב משום קצירה מה"ת במלאכת אפיה ובישול, וא"כ דברינו נכונים דאפי' אי נימא דחייב במן משום קוצר, מ"מ י"ל דירד המן ביום טוב.

אך לפי"ז יצא לנו דגם הספורנו מודה דהמן לא היה גידולי קרקע, רק דס"ל דתולש חייב אף שלא בגידולי קרקע, וא"כ נסתרו דברינו מש"כ לתרץ קושית הרביד ז"ל. אך באמת בעיקר קושית הרביד הזהב ז"ל, לא אדע מה קשיא ליה, הא נראה דהירושלמי לא קאמר אלא דיש איסור לאו הבא מכלל עשה באפיה ובישול, אבל אין הכוונת ירושלמי ללמוד מזה דהוי מלאכה וחייבין עליה סקילה.

וזה מוכרח מכמה טעמים. [א] דהרי המן היה נאכל כמות שהוא חי ואין בו משום בישול, וכבר שמעתי להעיר כן בשם כבוד הגאון מוהר"י שליט"א אבדק"ק קינסק על שיטת הר"מ ז"ל דס"ל [פ"ט מהל' שבת ה"ג], דדבר שנאכל כמות שהוא חי אין חייבין עליו משום מבשל, דמה יענה להא דאמר משה רבינו במן את אשר תאפו אפו וגו', ועכצ"ל דהר"מ ז"ל ס"ל דחיובא ליכא, אבל מודה דאיסור תורה איכא, וא"כ אינו ראי' מזה דאפיה ובישול הוי מלאכה, כיון דהכא ע"כ לאו לחיובא משום שבת אתא.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן פה

שימוש במכשיר שמיעה לחרש בשבת

הנה בדבר מכונת השמיעה לחרשים אם יש בזה האיסור דיש בדבור ע"י מייקראפאן/מיקרופון/, נוהגין אנו כאן להקל אף שאנו אוסרין בדבור במייקראפאן מארבעה טעמים, שני טעמים שהם לחשש איסור מלאכה אבל אין האיסור ברור, ושני טעמים שברור איסורם אבל הם מדרבנן, מהטעם שאבאר.

והנה הטעם שאסור במייקראפאן משום שבחול הדרך של בני"א לחברו להעלעקטרי רק בשעה שצריכין לדבר ולא קודם, הרי איסור זה הוא דוקא בדבר שמשמיע קול לרבים, כהא דנתינת חטים לתוך רחים של מים בע"ש כדי שיטחנו בשבת כדאיתא בשבת דף י"ח, משום שיאמרו שנתן החטים בשבת ובכל כה"ג שאוושא מילתא, שהוא שייך במייקראפאן שהוא נשמע לרבים, ולא במכונה זו שהוא ענין שלא נשמע כלל לאחרים שאינו בכלל איסור זה, עיין בב"י סוף סימן של"ח וברמ"א /או"ח/ סי' רנ"ב סעי' ה' בסופו ובמ"ב שם ס"ק מ"ח.

והטעם דכיון דהכל יכולים לתקן הוא ג"כ בכלל איסור כלי שיר, דהא מצוי שמתקלקל ויבואו לתקנו, נמי אין לאסור כיון דהוא רק לחרשים שיש להחשיב זה מילתא דלא שכיחא שלא גזרו, וגם שהוא צורך גדול מאד לאלו הצריכין לזה שבלא זה יש חשש פ"נ =פקוח נפש= כשירצה לילך החוצה שלא ישמע נסיעת המכוניות (קארס) שיש לומר שלא גזרו כה"ג, וכדי שלא יבא לחשש שיתקן צריך לדבק איזה דבר במקום ששייך התקון, ואילו היה זה בכלל הגזירה לא היה מועיל זה אבל כיון שאינו בכלל הגזירה מועיל זה לענין עצם החשש שלא ישכח ויתקן. ונמצא שמאלו איסורים הברורים שאיכא במייקראפאן ליתנהו במכונת השמיעה.

והחששות שהם מענין מלאכה שהאחד הוא בזה שקול הנשמע מהמייקראפאן אינו קול האדם המדבר עצמו אלא שנעשה שם רושם של הברותיו ומה שנשמע הוא קול ההברה שנעשה שם, הנה אף אם נימא שגם במכונת שמיעה זו נעשה כן, הא מכיון שלא ברור לן האיסור בזה דלאיזו מלאכה נדמה זה שלכן אין בידנו לאסור לחולה ולצורך גדול כזה מאחר שלא ברור לן האיסור, ובפרט שלכאורה במכונה זו לא מסתבר שהוא קול אחר הנעשה שם דהא לא נעשה הקול יותר רם מכפי שנשמע מהאדם ומה שנשמע להחרש ע"י זה הוא משום משיכת הקול לתוך האזן ממש וליכא הפסק בינתים או שמגדיל כח שמיעתו שיש לו מעט, ואין לידע דבר ברור גם מהמומחים בזה, ונמצא שיתוסף עוד ספק בזה.

וחשש השני שמשתמש בכח העלעקטרי בדבורו /כדחזינן/ כדחזינן מהא שאיכא חלוק בין מדבר בקול רם למדבר בקול נמוך שאיכא אולי חשש מלאכה בהשתמשות בכחות העלעקטרי אף בלא הבערה, נמי אינו איסור ברור ואף לא ספק ברור, וכמדומני שבמכונה ליכא חלוק בהדבורים וממילא ליכא חשש זה כלל, ולכן גם בשביל חשש זה שאינו ברור אין לאסור לחולה ולצורך גדול כזה כדלעיל.

והנה לבד זה הא החרש שבאזנו מונח המכונה אינו עושה שום מלאכה והנידון הוא על המדברים, שלכן על אותן שאין מדברין ביחוד להחרש אלא בכלל לעלמא הרי אינם מתכוונים ודבר שאין מתכוין מותר ואין זה

פ"ר = פסיק רישא = דהא כמה פעמים שאף עם המכונה אינו שומע, ורק על אלו שמדברין ביחוד להחרש הוא מתכוין, וגם הרבה פעמים כשמדברין ביחוד להחרש הוא שומע והוי גם פ"ר ואף בלא פ"ר הא כשמתכוין אסור, ולכן כשאפשר טוב שלא ידברו ביחוד להחרש ותועיל המכונה לרוב הדברים שצריך לשמוע שהוא למה שמדברין בכלל לעלמא כגון מה שצריך לשמוע כשהוא נמצא ברחוב ובביהכ"נ ועל הדברים ששואל ישיבו לו שלא בדבור אלא ברמיזה, ואם א"א כעובדא זו שהיא קטנה בת שש שמוכרחין להשיב לה ולפעמים דוקא בדבור אין לאסור. ידידו, משה פיינשטיין.

פני דוד (חיד"א) פרשת בשלח אות טז

את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו. פירש"י מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום וכו' ומקשים דרש"י כתב פ' בהעלותך על פ' שטו העם ולקטו וטחנו בריחים וכו' לא ירד בריחים ולא בקדירה ולא במדוכה אלא משתנה טעמו לנטחנין ולנידוכין ולמבושלין והכי דרוש פ' בתרא דיומא ע"פ כטעם לשד השמן דמשתנה היה לכמה טעמים. ולפ"ז מאי קאמר הכתוב פה את אשר תאפו אפו והלא הכל היה במחשבה ואין כאן אפיה ובישול. והרב החסיד כמהר"ר יעקב מולכו זלה"ה תירץ בספר דרשותיו כ"י וז"ל ולדעתי היה נ"ל ע"פ מ"ש ביה"כ ויד תהיה לך על אזנך וכו' דברים שתגרי א"ה מוכרין להם כי המן לחם שנבלע באברים ומאחר שכבר היו מוכרין להם תגרי א"ה דברים הראויים לאכילה על זה נאמר את אשר תאפו אפו על מה שהיו קונין מתגרי א"ה וכיוצא בזה נאמר בפ"ק דקידושין בסוגיא דמושבות עכ"ד. ועטרת ראשי אבא מארי זלה"ה הקשה עליו דקרא דאמר ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת וכו' מוכח דעל המן קאמר והכי משמע מהמשך הכתובים:

ומהר"ש פרימו זלה"ה תירץ דלעולם במן קאי והיה משתנה הכל במחשבה ועם כל זה דוקא בע"ש שרי לחשוב מה שהיה רוצה ולא בשבת ואתיא כי הא דכתבו התוס' בגיטין דף ל"א ע"א בההיא דאמרו כשם שתרומה גדולה נטלת באומד ומחשבה וכו' דהוכיחו דבשתיקה שרי להפריש תרומות בלא דיבור והקשו לפ"ז אמאי אין מגביהין תרומות בשבת דכיון דאפשר במחשבה מ"ש ממדומע דר"י אומר אף מעלין את המדומע בא' וק' ותירצו דשאני מדומע שכבר הוא מתוקן אבל תחלת תקונו של טבל לא שרי אף במחשבה. הרי דלתקן דבר אף במחשבה אסור בשבת והשתא א"ש דאמר את אשר תאפו וכו' דהגם דהוי במחשבה אסור בשבת עכ"ד:

סימן י"א

**בירורים בענין מלאכת בונה וסותר
בסגירת ופתיחת מעגל חשמלי בשבת**

ומו"מ עם מרן בעל ה"חזון איש" וצוק"ל

ענף א	דברי החזו"א בספרו ובמכתביו, שסגירת מעגל חשמלי אסורה משום בונה קג
ענף ב	בדעת החזו"א אודות סגירת מעגל חשמלי, בשעה שאין בו זרם קה
ענף ג	בדברי החזו"א שסוגר מעגל חשמלי נחשב בונה, ובהבדל בין יצירת כלי לבין שימוש בכלי, גם כשבהפעלה יש מעין תיקון קז
ענף ד	בענין חצי שיעור במבשל מתכת קטז

ענף א

דברי החזו"א בספרו ובמכתביו, שסגירת מעגל חשמלי אסורה משום בונה¹

א. דברי החזו"א בספרו, בדין סגירת מעגל חשמלי. ב. השמועה שעל פיה אסר החזו"א סגירת מעגל, גם כשאין בו עדיין זרם. ג. הנקודות שהעלה רבינו זצ"ל במכתביו למרן החזו"א. ד. מכתבי מרן החזו"א לרבינו זצ"ל.

דברי חזו"א

א.

דברי החזו"א בספרו

בדין סגירת מעגל חשמלי

בספר חזו"א (חלק או"ח סי' נ' אות ט') לאחר שמבאר ענין מלאכת מבעיר ומבשל שיש בהדלקת חשמל בשבת כתב אח"כ: "עוד יש בזה משום תיקון מנא כיון שמעמידו על תכונתו לזרום את זרם החשמל בתמידות וקרוב הדבר דזה בונה מה"ת, כעושה כלי, וכש"כ כאן שכל החוטים מחוברין לבית והו"ל כבונה במחובר, ואין כאן משום בנין בכלים אלא דינו כמחובר דיש בו משום בנין וסתירה, אבל הכא אין נפקותא בזה דאפי' בכלים כה"ג חשיב בונה", עכ"ל. עוד כתב שם: "ובפתיחת החשמל שמכניסים הזרם בחוטים חשיב לעולם כתקע, דאף את"ל דקנה של סיידין אף בתקע אינו אלא מדרבנן, היינו דוקא בהרכבה של ב' גשמים שאפשר לחשבן כשנים משתתפין בפעולה אחת אין התקעה מכרעתן לגשם אחד כל שפירוקן נחוץ לטיח של הנמוך, אבל תיקון צורה להגשם ונעשה ע"י זה שימוש, ודאי חשיב בונה, ואף אם השימוש הוא לשעות מיוחדות ואח"כ פוסקו, דהפסיקה היא מכאן ולהבא והצורה הראשונה אינה בת פירוד מן הגשם – ואחרי שההדלקה הוא בנין הכיבוי הוא סותר", עכ"ל.

ב.

השמועה שעל פיה אסר החזו"א סגירת מעגל

גם כשאין בו עדיין זרם

יידוע שדבריו הם חידוש גדול עד מאד וכל אלה שנשאו ונתנו בעניני חשמל לא הזכירו כלל לחשוש בזה למלאכות של בונה וסותר, עוד יתירה מזו שמעתי אומרים בשמו של מרן בעל החזון איש זצ"ל שגם בשעה שאין שום זרם בחוטים וכשהאדם לוחץ על הכפתור לא נעשה עדיין שום דבר, מכל מקום עצם סגירת המעגל להיותו ערוך ומתוקן להדלקה שתיעשה אחר כך על ידי שעון, אף גם זה חשיב בונה.

(הלום ראיתי בספר חידושים ובאורים (להגרח"ש גריינימן שליט"א, חלק או"ח חלק ב' סימן ב') דכתב נמי הכי מסברא דנפשי' שלדעת החזון איש ה"ה נמי דאסור גם בשעה שאינו מחובר עדיין לזרם החשמל, ולענ"ד נראה כמו שיבואר להלן דהחזון איש לא אסר אלא בכה"ג שמחמת פעולתו נוצרו בחוטים כוחות חדשים אשר הם נראים לנו כמו ממות לחיים, וגם מפורש כתב בספרו מפני שיש תיקון צורה להגשם.

ולפיכך אף שרגילין בכך אפי"ה חשיב כבונה, אבל

עם זאת יש לציין כי במאורי אש פרק ב' אות כ"ד ד"ה אמנם, ביאר אאמו"ר זצ"ל מדוע במדליק נורת חשמל אין משום מתקן מנא, אלא שכאמור לא האריך בעניין. אך שוב חזר ובייר סוגיא זו במאמר שפירסם בכ"ע "סיני" בגליון תשרי-אדר תש"ח, בדבר שימוש במיקרופון וטלפון בשבת, (הדברים מובאים לעיל בסי' ט' ענף ג' באותיות ג' ד' ה'). בסופה של אותה שנה נדפס ספר חזון איש על הלכות שבת, ואז כתב אאמו"ר זצ"ל את מכתביו למרן החזו"א, ובעקבותיהם את הדברים המובאים כאז.

1. א"ה, שמענו מכן רבינו זצ"ל, הגאון הגדול ר' שמואל שליט"א, ששמע מפי אביו, שכאשר כתב בצעירותו בשנת תרצ"ה את ספרו הראשון "מאורי אש", הקדיש מדעתו פרק שלם לברר וללבן דאין בהדלקת החשמל בשבת משום איסור בונה, ודן בזה באריכות. (הדבר היה לפני שמרן החזון איש פירסם את דעתו בעניין). אך גדולי תלמידי חכמים שעיינו בכתב היד, ראו בזה דבר תמוה, לדון באפשרות שמא יש בזה איסור בונה, ומשום כך גנו פרק זה, ולא הדפיסו.

המזוגית שבשורש יצירתן, ושימוש זה תדירי, וההעמדה על מתכונתה ע"י החיבור, שנעשה החוט המופסק גוף אחד עם מכונת החשמל חוששים בו משום בונה. א. משום הרכב הפרקים זה עם זה, ולא מהני כאן היתר רפוי, כיון דזרם החשמלי מחברם שהוא בבחינת תקע. ב. דתיקון החוט עצמו ממות לחיים הוי בונה.

היתר של עראי, אינו במלאכה, כמו שהתופר על מנת לקרוע חוטי התפירה, ולחזור ולתפור, ולחזור ולקרוע, לא מקרי שימוש אלא עושה מלאכה, ולכן קנה של סידין ומטה של טרסיים אסור לתקוע, דכיון דתקיעה צורתה מלאכה לא מהני מה שאינה לזמן מרובה. ולא דמי לדלת וכיסוי כלים שכל עיקרן להתחלפות מסתימה לפתיחה ומפתיחה לסתימה, אבל שימוש החשמל הוא בחיבור, וההפסק הוא משום חשבון תשלומין וכיו"ב דבר צדדי.

התחלת⁴ חימום ברזל ודאי אסור אבל קדירה מלאה שאין האור שולטת בה להתיכה אין שם מלאכה עלה.

ואכפול שלוי דו"ש וש"ת

אי"ש"

וא"ה הם דבריו במכתבו השני:

"רב שלומים.

אחדשה"ט וש"ת באהבה רבה, דכריכם היקרים הגיעני, לשמחת לב, כד"ת שנאמר בהם משמחי לב.

ואמנם הנידון שדנו עליו אינו לענין עצם הדין, שחיבור החוטים על ידי כפתור, הוא שילוב פרקים, ואילו היה הפסק באחד החוטים, ולקח פתיל ברזל וחיברן בשבת חייב חטאת, וכל הנידון משום שהכפתור רפוי, ועומד לפתוח ולנעול, ובזה יש מקום לומר שאם עושה כן

ותמיהני טובא דכיון שעשוי תמיד לפתוח ולסגור איך אפשר לחושבו כבונה בשעה שאין זרם בחוטים ולא נעשה כלל שום דבר, הא לא גרע מכיסוי בור ודות שיש להם בית אחיזה, וגם הוא עצמו נו"נ בארוכה (חלק א' סי' מ"ז) בעיקר הדלקה וכיבוי של חשמל והפריז על המידה לומר דאיסורו רק מדרבנן, עיי"ש. ואיך לא כתב דמ"מ אסור משום בונה וסותר, וקל וחומר הוא מהתם דהכא הרי מעשהו הוא בשעה שאין זרם ולא נעשה כלל שום דבר.

3. א"ה, מכתבי רבינו זצ"ל במלואם נדפסו במנחת שלמה תנינא סי' כ"ה.

4. א"ה, דברי החזו"א בפיסקא זו, אינם עוסקים בחשמל, והם תשובה לדברים שכתב לו רבינו זצ"ל במכתבו, אגב הדין בנושא חשמל, וראה על כך בהרחבה להלן בענף ד'.

בשעה שאין זרם וגם המעגל עדיין פתוח נראה דכיון שההכשרה לכך היא על ידי מעשה כזה שרגילין תדיר לעשותו אין זה אלא גרמא ולא ממש בונה.²

ג.

הנקודות שהעלה רבינו זצ"ל במכתבו למרן החזו"א הוא"ל שזה היה תמוה בעיני פניתי אליו במכתב אשר בו העירותי בקצרה שלענ"ד אין בהפעלת זרם משום בונה, והוא קרוב יותר לחיבור פתילה עם שמן שבנר כדי להאיר, או כמשתמש בזרם של מים ורוח כדי לסובב ולגרום תנועה, מבלי שתיעשה שום מלאכה, וגם כיון שהלחיצה בכפתור לפתוח או לסגור מעגל הוא דבר קל שעושים אותו תדיר, לכן אפילו במחובר הרי זה קרוי רק בשם "השתמשות" ולא כעושה כלי מחדש דחשיב כבונה. ולאחר שקבלתי ממנו תשובה קצרה, כתבתי לו עוד מכתב והשיב לי גם עליו, אך מפני הכבוד והיראה שוב לא כתבתי כלום.³ והנני מעתיק בזה את שני המכתבים של בעל החזון איש זצ"ל כלשונם.

ומוצא אני לנכון להקדים שאין אני מתכוין כלל להתווכח ולהשיב עליהם כי צדיקים במיתתם קרויים חיים ועוד גדולים הם במיתתם יותר מבחייהם, ואם בחייו יראתי מלהתווכח כ"ש עכשיו, רק אמרתי לבאר בארוכה אותם הדברים שכבר העירותי בקצרה כדי שהמעיינים יתנו אל לבם לעיין בזה, ואפשר שע"י משא ומתן כדרכה של תורה יתבררו ויתלבנו הדברים יותר.

ד.

מכתבי מרן החזון איש לרבינו זצ"ל

וזה לשונו במכתב הראשון:

"אחדשה"ט וש"ת באהבה.

יקרתם הגיעני.

הענין תלוי בשיקול הדעת, חימום ברזל, אינו מחדש טבע חדש בברזל, אלא החום שוכן לפי שעה בתוך הברזל והברזל מתמיד לגרשו, אבל חיבור חוט החשמל מעורר את כח החשמלי המוטבע בחוט עצמו והוא מההרכבה

2. בשו"ת לבושי מרדכי (להגאון רמ"ל ווינקלער ז"ל, מהדו"ג סי' כ"ה) נשאל במקום החשמל מתכבה מאליו בשעה י"א בלילה, אך חוזר ונדלק אח"כ בשעה שלוש, אם מותר לחוץ בשבת באותן השעות כדי שלא ידלק בשעה ג', והשיב דחוץ מאיסור מוקצה יש גם לחשוש לבונה וסותר, וז"ל: "ועוד י"ל בר"פ הבונה (שבת ק"ב ע"ב) כמה כלים שחייב משום בונה או מכה בפטיש כגון לעייל שופתא בקופינא דמרא, והוא פלוגתא דרב ושמואל אי משום בונה או מכה בפטיש, ובתוס' שם (ד"ה האי) משמע דכן לענין סתירה – וכן בנידון זה מי יודע אם אינו כסותר או כבונה, ועיין בר"פ כל הכלים דאפי' כיסוי של שידה תיבה ומגדל אסור להחזיר גזירה שמא יתקע, ובלול של תרנגולים לכו"ע אסור משום דמחברי בארעא, עיי"ש. על כן לענ"ד אין היתר בנידון זה כמ"ש, עכ"ל.

לכך, אבל קבלת חום כל הגשמים שבעולם מקבלים חום, ואף הנשרפין כשהן בקדירה, ובכלל דעת בני אדם מכרעת במלאכה, ושימוש פשוט לאו מנא הוא.

ודוקא אם מכונת החשמל מסתובבת עכשו בלי בעל בחירה והוי סיבוב החשמל כטבע העולם כרוח מצוי, אבל אם האדם מסבב אין כאן בונה מצד החיבור דמעשה בעל בחירה חשיב נולד, ועדיין אין החיבור פועל כלום, וכן אין להמסבב דין בונה על החיבור, שהרי לא חיבר.

ואחתום שלוי דושי"ת באה"ר

אי"ש"

ומעבר לדרך הוסיף וכתב בהאי לישנא:

"ובל הגשמים הקרירות והחום הם עצם התיאור שלהם, דאם הם באויר הקר הם מוסיפים להתקרר, ואם הם תחת השמש יתחממו, ומהם שנעשים יד סולדת, אבל דבר הנעשה ע"י הרכבת בני אדם בחכמה ובכשרון זהו ענין בנין שהיה במשכן וחשיבא מלאכה", עכ"ל.

בשעה שהחשמל בשימושו ובחיבורו כבר נעשה קבלת הזרם, זה בנין חשוב והוי כתוקע את הפרקים, וכמו שכתוב במכתבי הקדום, ולזה א"צ להכנס בצורת החשמל בחוט, ואפשר דאין בונה אלא בהרכבת גשמים של ממש, והלכך אין בחימום ברזל ולא בהכנסת זרם משום בונה, וכאן בסיבוב הכפתור יש בו משום העמדת מגורה בתקע.

ואמנם, יש עוד מקום לומר דגם חוט החשמל שנעשה ע"י שימוש כח הקבלה שלו, שבגמי אין בו כח זה, והברזל יש בו כח הקבלה, וכל זמן שאינו מחובר אין לאדם חפץ והנאה בכח האצור בו, וכשמחברו נעשה בידו של אדם כלי שימוש, ואין נפקותא אם הברזל פועל או קרקע עולם, שענין המלאכות הוא נידון לפי טבעת בני אדם בשימושן, והרי בחיבורו החוט בכשרון הטבעי, הועמד לשרותו של האדם, וחשיב תיקון מנא, וכח הקבלה הוא טבוע ותמידי, הוא עצם מעצמו ושמח בו ואינו מגרשו לעולם, ולא עוד אלא שהחוט נותן חלקו כזרם ואפשר שכח הקבלה הוא דוקא על ידי זרם שלו המשותף, ודוקא בחוט החשמלי, שאין כל הגשמים ראויים

ענף ב

ברעת החזו"א אודות סגירת מעגל חשמלי, בשעה שאין בו זרם

- א. מדברי החזו"א עולה, שאסר רק חיבור זרם חי. ב. ניתוק המקרר מן השקע, בשעה שהמנוע שובת. ג. ביאור דברי החזו"א אודות מחבר שעון שמתק את הזרם.

א.

מדברי החזו"א עולה, שאסר רק חיבור זרם חי

הנה במכתבו הראשון כתב "וההעמדה על מתכונתה ע"י החיבור שנעשה החוט המופסק גוף אחד עם מכונת החשמל חוששים בו משום בונה", גם כתב "דתיקון החוט עצמו ממות לחיים הוי בונה", ובמכתבו השני גם כתב "יש מקום לומר שאם עושה כן בשעה שהחשמל בשימושו, ובחיבורו כבר נעשה קבלת הזרם, זה בנין חשוב והוי כתוקע את הפרקים", ונראה שמכל אלה הדברים משמע שאינו חושש לחושבו כבונה אלא כשנעשה מיד גוף אחד עם מכונת החשמל והזרם מתחיל תיכף לזרום עם הלחיצה בכפתור, דרק אז חשיב כשינוי צורה כשנשתנה ממות לחיים וחשיב כבונה, משא"כ אם לוחץ על הכפתור לסגור מעגל בשעה שאין זרם, אע"ג שמכונת החשמל שבתחנת הכח פועלת והזרם עתיד ודאי לבוא לאחר זמן ע"י שעון שישלים לסגור כל המעגל, מ"מ כיון דבשעה זו עדיין לא נסגר לגמרי המעגל אינו חשיב בונה, שהרי פעולת הלחיצה בכפתור מצד עצמה חשיב ודאי כדבר רפוי שרגילין תדיר לפתוח ולסגור

שמותר אפי' במחובר, ולכן אף שהזרם עתיד ודאי לבוא אח"כ ע"י השעון מ"מ אין זה אלא גרמא. ואף שע"י הלחיצה הוא מכשיר את המנורה שתהא ראויה להדלק אח"כ ע"י השעון, מ"מ הואיל ורגילין תדיר ללחוץ על הכפתור חשיב בההיא שעתא שאין בו זרם כפתח שעומד לפתוח ולסגור דלא חשיב בונה. ואין לומר דכיון שסובר שהזרם חשיב כתקע שייך לגזור גם בזה שמא יתקע בשעה שיש זרם ויהא אסור עכ"פ מדרבנן, דנראה שחוששין רק לשמא יתקע אבל לא לשמא יבעיר בשבת, ולכן כמדומה לי שאין הדברים שבשני המכתבים מתאימים עם מה שאומרים בשמו שגם הלוחץ על כפתור בשעה שאין עדיין זרם כדי שידלק אח"כ, או להיפך כדי למנוע אח"כ מהדלקה, ג"כ חשיב תיכף כבונה או סותר. ואין לומר כיון דלשיטתי הרי עומד תמיד הכפתור הזה לבנין וסתירה לכן שפיר חשיב כבונה גם בשעה שאין עדיין זרם, הואיל וע"י זה הוא ערוך ומתוקן להדלק אח"כ מאליו, דודאי לא מסתבר לומר כן. ועיין גם במהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ז) שנשאל לענין שעון שיכולים להעריך אותו שיעורר וגם ידליק לאחר

זמן נר ומסתפק שם אי חשיב בכה"ג כחיציו או רק גרמא, וכתב שתלוי בכ' תירוצים בתוס', עיי"ש. ולא העלה כלל על דעתו לחוש בזה למלאכת בונה.

ב.

ניתוק המקור מן השקע, בשעה שהמנוע שובת

לפי"ז צ"ע למעשה במי ששכח בערב שבת להוציא את הנורה שבתוך המקרר, דאפשר שמותר להוציא את התקע שמחבר את המקרר לזרם החשמל בשעה שהמקרר נח ואינו עובד כיון דבשעה זו המעגל בלא"ה פתוח⁵, וכיון שגם התקע הוא דבר שרגילין לפעמים בימות החול להוציאו ולהחזירו אפשר דאין זה חשיב כסותר, כיון דליכא השתא שום בנין, וגם לא אסור משום מגו דאיתקצאי בבין השמשות איתקצאי לכולי יומא כיון שבדרך כלל אין המקרר ממשיך לעבוד כל בין השמשות של ערב שבת ולא הוקצה לגמרי לכל הביהשמש⁶, וכבר הזכרנו (לעיל סי' י' ענף א' אות ד') מהפמ"ג שכתב (סי' רע"ט בא"א ס"ק י"ד) דלא אמרינן מגו דאיתקצאי אלא א"כ הי' מוקצה בכל ביהשמש⁷ ולא במקצתו, עיי"ש.

ועכ"פ נלענ"ד שגם הרוצה להתחשב עם השמועה שאסור לסגור מעגל בשעה שעתידי להדלק אח"כ ע"י שעון, מ"מ נראה דכל זה דוקא אם הוא עושה תיקון בגוף החוטים שמוליכים את הזרם למען תוכל המנורה להדלק אח"כ מאליה ע"י השעון שישלים את סגירת המעגל, אבל אם רק מכניס בורג בתוך שעון ע"מ להדליק או לכבות לאחר זמן, כיון דמעשהו הוא רק בתוך

5. א"ה, דברי רבינו זצ"ל עוסקים דווקא במקררים חשמליים שהיו נוהגים בזמנו, אשר בהם לא היתה כל פעולה חשמלית, מלבד פעולת המנוע (שהיה מופסק ומופעל על ידי הטרמוסטט), ופעולת הנורה, שהיתה נדלקת על ידי פתיחת הדלת. וכך כאשר המנוע היה מופסק והדלת היתה סגורה (אף כששכח לנתק את הנורה), לא היתה כל פעילות חשמלית במקרר, וכל המערכות היו מנותקות.

כיום ברוב המקררים פועלים מאוררים פנימיים, שמזרימים אויר קר מתא ההקפאה לחלל המקרר, והם פועלים גם בשעה שמנוע המדחס של מערכת הקירור מושבת. כמו כן, במקררים עם הפשרה אוטומטית, קיים גם שעון קוצב זמן שיש בו מנוע קטן שפועל ברציפות (ויש גם מקררים שבחזית שלהם פועל שעון חשמלי רגיל, המופעל על ידי הזרם). מובן שבמקררים כאלה, הניתוק מן השקע כרוך תמיד בסתירת מעגל חשמלי, וכבר העיר רבינו זצ"ל עצמו לעיל (סימן י' בהערה הראשונה), שדבריו שם, נאמרו דווקא על המקררים הרגילים שהיו בזמנו.

6. א"ה, להבנת ההתלבטות שבדברי רבינו זצ"ל בביאור כוונת החזו"א, יש להוסיף ולציין, כי בזמנו של החזו"א כמעט לא היו שעוני חשמל אוטומטיים, בבתים פרטיים. אולם רבים נהגו לגרום לכך שהחשמל יכבה בכיתם בליל שבת בשעה ידועה, באמצעות שעון מעורר מכני רגיל, אשר בתחבולה מתאימה, הכינו אותו מערב שבת, כך שיגרום לכיבוי החשמל בלילה (עיי' מאורי אש ריש פ"ד), פעולה זה נעשתה תוך ניצול העובדה שבגבו של שעון מעורר מכני, נמצא מפתח שנועד למילוי הקפיץ שמפעיל את הצלצול. על גבי מפתח זה היו כורכים חוט משיחה, כך שבשעת הצלצול, היה סיבובו של המפתח, מושך את אותו חוט. את הקצה השני של אותו חוט, היו

שעון שאינו מוליד כלל את זרם החשמל, וכיון שכן שפיר שרי לעשות כן במקום שמותר לעשות מלאכה בשבת ע"י גרמא, כי נלענ"ד שהבורג אינו מוקצה הואיל ועיקר מלאכתו הוא להשתמש בו ע"י גרמא אשר אמרו בגמ' "הא גרמא שרי". (גם כללא הוא דכל כלי שמלאכתו לאיסור דאסור רק מחמת חומרא אינו חשיב כלל מוקצה). אך אפי' אם מלאכתו לאיסור הרי הו"ל לצורך גופו דשרי, אם ננקוט שהכנסת בורג תוך השעון ע"מ להדליק או לכבות אח"כ נקרא גרמא, ועכ"פ להוציא בורג כדי שלא ידלק אח"כ גם גרמא לא הוי ושפיר מותר לכו"ע.

ג.

ביאור דברי החזו"א אודות מחבר שעון שמנתק את הזרם

שוב ראיתי בחזו"א (סי' ל"ח אות ב') שכתב: "נראה דאם שלב את השעון לכפות⁸ המנעול של החשמל בשבת בשביל שיכבה לזמן ידוע חשיב גרמא ואין בו איסור דאורייתא – וכל זה כשאנו באין לדון על הכיבוי, אבל יש כאן איסור תורה משום בונה כיון דבשליכתו הוא עושה תיקון בנין וכה"ג יש בנין בכלים וכש"כ במחובר, עכ"ל. ולכאורה נראה דלפי"ז ה"ה נמי במכניס בורג תוך שעון אוטומטי כדי שידלק או יכבה לאחר זמן דאף גם זה חשיב תיקון בנין, ואע"ג שהוא סובר דעצם הכיבוי חשיב כסותר, מ"מ הכשרת הכלי למען יכבה אח"כ החשמל מאליו שפיר חשיב בונה, אלא שלענ"ד צ"ע דכיון שהשליכה היא פעולה כזו שרגילין תדיר בקל לעשותה וגם לא נתחדש כלל שום דבר מחמת

כורכים על גבי הזרוע של המפסק החשמלי. וכך, בשעה שהשעון היה מצלצל, היה החוט מושך כלפי מטה את זרוע המפסק החשמלי, והאור היה כבה. מובן שאת השעון עצמו היה צריך לחבר אל מדף שהותקן מתחת למפסק החשמלי, שאם לא כן, לא היה השעון מסוגל לכבות את החשמל, כי בעת הצלצול היה קיים חשש שמחמת סיבוב הקפיץ, לא זרוע המפסק תרד כלפי מטה, אלא גופו של השעון יעלה כלפי מעלה.

מ"שנו של החזו"א איש נראה לכאורה שדן בסידור שכזה. (למפסק החשמלי קרא החזו"א בשם: "המנעול החשמלי". לזרוע של המפסק, קרא החזו"א כפי הנראה בשם "כף המנעול") אולם, קיים קושי גדול להניח שזו באמת היתה כוונת החזו"א, כי קשה להניח שלדעתו חיבור חוט המשיחה בין השעון למפסק, הוא בגדר של בנין, (מה גם, שמיד אחרי הפעולה של הורדת הזרוע, נפרד מעצמו אותו חיבור, וחוט המשיחה משתחרר מן המפסק). וכפי שכתב רבינו זצ"ל בספר תיקונים ומלואים לספר שמירת שבת כהלכתה (בהתייחסו לפי"ג הע' פ"ח): "כי לא ניתן כלל לחשוב ששליכת החוט חשיב כבונה את השעון וההסרה כסותר".

ובאשר לחיבור השעון עצמו למדף, אמנם יתכן לעשות זאת באופן יציב ומחובר בקביעות, ובוה שייך דין בונה, אך לא נראה שבזה דיבר החזו"א. ועכ"פ גם אם חיבור השעון למדף שייך לדין בונה, אין הענין קשור לדין בונה שעל ידי סגירת מעגל חשמלי. משום כך, דן רבינו זצ"ל דווקא בצדדים הנוגעים לשעון חשמל שמשולב בחוטי החשמל ויש בו לוח שעות מסתובב, אשר על גביו נועצים ברגים בנקודות מסוימות, וברגים אלו, מפעילים מפסק מיוחד שנמצא לצד אותו לוח מסתובב, כאשר הם עוברים בסמיכות לו, וצ"ע.

מעשהו וא"כ איך אפשר לומר דחשיב בונה, ולא דמי לעושה חלון בלילה בבנין של בית כדי שהשמש תאיר שם ביום דשפיר חשיב כבונה גם בלילה, דהתם עשיית החלון הוא תיקון בגוף הבנין שלא הי' קודם לכן ולכן שפיר חייב משום בונה, משא"כ שליבת שעון לאו תיקון הוא כלל בגוף החוטיין אלא רק מכשיר מבחוץ ע"י גרמא בתחבולה של חכמה, ומסתבר דאין הבדל בין שליבת שעון לכבות חשמל או לפתוח ולסגור דלת או צנור של מים וכדומה, וגם ה"ז דומה לטלית שאחזו בו האור שאם נותן עליו מים כדי שיכבה כשתגיע לשם האש דמבואר (סי' של"ד סעיף כ"ד) דחשיב רק גרמא ולא כתיקון בגוף הטלית כדי שיכבה אח"כ וה"נ גם כאן. ולכן כדי שיתאימו דבריו עם האמור במכתבים נראה דמיירי רק בשליבה קבועה של שעון עם חוטי חשמל על דעת שישאר כך לעולם, אבל אם רגילין תדיר לשלב ולנתק מסתבר דשליבה לבד לאו כלום הוא, וחשיב כדלת

שעשוי לפתוח ולנעול, ואין זה אלא גרמא למה שיעשה אח"כ. אולם מפשטות הדברים לא משמע כן, וצ"ע דלפי"ז אסור גם לנתק את השליבה מחוטי החשמל, וגם אסור להוציא בורג מהשעון כדי למנוע כיבוי משום דגם זה חשיב תיקון שיהי' אור ולא חושך.

גם צ"ע ממ"ש הרמ"א (סי' תקי"ד ס"ג) שיש מתירין לכתחילה ליתן ביו"ט נר שדולק תוך מלקחים כדי שימהר לכבות כשהלהבת תגיע לשם, משום דאף שגורם בכך להקדים הכיבוי אין זה אלא גרמא ושרי, ולא חשיב כלל תיקון מנא בזה שחיבר אל הנר כלי שמוכן לכבות, ואין לומר דשאני הדלקת חשמל שהכיבוי הוא רק משום חשבון תשלומין (כמו"ש במכתבו) ולכן כשגורם הדלקה שפיר חשיב בונה משא"כ בגרם כיבוי, דאין זה מסתבר, וגם השליבה על כפות המנעול הרי נעשה כדי לכבות ולא להדליק.

ענף ג

בדברי החזו"א שסוגר מעגל חשמלי נחשב בונה

ובהבדל בין יצירת כלי לבין שימוש בכלי, גם כשבהפעלה יש מעין תיקון

- א. הדלקת פרימוס מצריכה חימום מוקדם של ראש המבער, אך אין בזה איסור ביו"ט. ב. בדברי החזו"א שחילק בין מחמם ברזל לבין מחבר חוט חשמל אשר "מעורר את כח החשמלי שמוטבע בחוט עצמו".
- ג. דברי החזו"א שכיבוי החשמל הוא "משום חשבון תשלומין", אינם שייכים במאורר, והיווצרות תכונה המגנטית בחוט ובמנוע, ע"י זרם חשמל, גם היא מותרת. ד. בדברי החזו"א שחילק בין חום לזרם חשמלי, כי החיבור לזרם נחשב "שימוש תדירי". ה. בדברי החזו"א שחילק בין חום לזרם חשמלי, כי חום הוא תופעה כללית, משא"כ זרם חשמלי: "שאינו כל הגשמים ראויים לכך". ו. בדברי החזו"א שחילק בין חום לזרם חשמלי שנחשב בונה, כי הוא: "דבר הנעשה על ידי הרכבת בני אדם בחכמה ובכשרון". ז. החילוק בין חיבור חשמל למתקן קנה של סיידין. ח. בדברי החזו"א שגם מתיחת קפיץ שעון אסורה משום בונה, משום הכח החדש שיצר, שמסובב את האופנים. ט. בדברי החזו"א שחיבור החשמל נחשב בנין קבוע, "הואיל ויש כאן תיקון צורה להגשם, ונעשה ע"י זה שימוש". י. בדבר העומד לסתירה, אף בקרקע אינו נחשב בנין, וברגיל לסותרו בכל יום, גם איסור מדרבנן ליכא. יא. בדברי החזו"א שבחשמל חיבור חשמל לזמן, אינו בגדר "ארעיי", כי "ההפרדה היא מכאן ולהבא, והצורה הראשונה אינה בת פירוד מן הגשם". יב. בדברי החזו"א שחיבור חשמל נחשב תמיד בגדר "תוקע". יג. לדעת הרי"ד, אין התוקע חייב חטאת אלא כשהתקיעה היא מעשה אומן. יד. דין בנין שאינו יכול לעמוד מאליו, והוא זקוק תמיד לדבר הבא מן החוץ. טו. בהבדל בין נותן מוכין בתוך כר, לבין מכניס זרם חשמלי למכשיר. טז. בדברי החזו"א שחיבור החשמל נחשב קבוע אע"פ שעומד לסתירה, "דהוי"ל כתופר ע"מ לקרוע חוטי התפירה ולחזור ולתפור ולחזור ולקרוע". יז. בדברי החזו"א שחיבור החשמל נחשב בנין: "דתיקון החוט עצמו ממות לחיים הוי בונה". יח. בדברי החזו"א: "ואחרי שההדלקה היא בנין הכיבוי הוא סותר". יט. ענינים שונים שהם מותרים בודאי, אע"פ שלפי הגדרת החזו"א בחשמל, ניתן לכאורה להגדירם כבנין.

א.

הדלקת פרימוס מצריכה חימום מוקדם

של ראש המבער, אך אין בזה איסור בונה ביו"ט

כידוע מדליקין פרימוס ביו"ט אע"ג שזה בוער ע"י זה שמדליקין בתחילה ספירט לחמם את הראש של הפרימוס כדי שהנפט אשר יעלה אח"כ למעלה ע"י המפוח המיוחד לכך יתלקח לשלהבת, ואין חוששין כלל

לראות את חימום הראש כתיקון מנא או כבונה דיש סוכרים שאסור ביו"ט גם לצורך אוכל נפש, כמבואר (סי' תק"ט סעיף ב') דתיקון גמור שהוא כעושה כלי מחדש אסור לכו"ע. וגם שפוד שנתקלקל מערב יו"ט אסור לתקנו ביו"ט כדי לצלות בו, וגם אסור להוריד בכלי פחם שבראש הנר משום תיקון מנא. (דברנו רק מחימום הראש שישחב כעושה כלי להפוך את הגז לשלהבת,

החוטים ולזרום, וכיון שכן איננו שונה כלל מזרם של מים או גז ורוח. ומסתבר דאין שום מקום לחלק בין זרימת גז ורוח או אור דחוס תוך צנור חלול לבין הטענת חשמל בצנור סתום אשר החשמל זורם בו.

גם נראה דאם מה שהברזל לאחר שמפסיקים לחממו והוא הולך ומתקרר מהאור הקר שסביבו חשיב כמתמיד לגרש ממנו חום, הרי כמו כן אם פותחים את המעגל ומפסיקים את הזרם גם כן נעשה החוט החשמלי חיש מהר שקט ומאוזן וחוזר להיות כבתחילה יותר מהר מקירור הברזל.⁷

הן אמנם שהזרם הזה נעשה ממש מעצם החשמל שבתוך החוטים והוא חלק מעצמותו, ולא כזרם של מים ורוח הבאים ממקום אחר שהם רק זורמים בתוך חלל ריק של צינור אבל לא שהצינור עצמו זורם,⁸ מ"מ לענין דינא נראה דאין שום חילוק ביניהם כיון שהזרם החשמלי הוא רק מהאלקטרונים שבתוך חוטי הנחושת אשר הם יכולים לנוד ולנוע באופן חפשי מבלי לשנות כלל את עצם הנחושת, ובשעה שהם זורמים ממקום למקום אינם גורמים בו שום שינוי אף טרם שבאו ונכנסו אלקטרונים אחרים במקומם. וכיון שכן מסתבר שאף זרם זה של חשמל אינו שונה כלל מזרם של מים ורוח, ואף שבעניני הלכה אין לסמוך כלל לקולא על מדע חולף של זרם אלקטרונים שהוא רק בגדר השערה גרידא, אבל כמו כן אי אפשר כלל להתעלם מהאמת שרק יש זרם בתוך החוטים ואילו החוטים עצמם אינם משתנים. ולכן חושבני דאין לחלק בין זרם של חשמל לזרם של מים או רוח תוך צנור חלול.

ג.

דברי החזו"א שכיבוי החשמל הוא "משום חשבון תשלומין", אינם שייכים במאור, והיווצרות תכונה המגנטית בחוט ובמנוע, ע"י זרם חשמל, גם היא מותרת מ"ה שבגלל הזרם החשמלי החוט מתמגנט ומשתנה נלענ"ד דדוקא בכה"ג שמתכוין לעשות מגנט קבוע שפיר מסתבר דחשיב כעושה כלי, וכדחזינן שאסרו

ולנוע רק אז מתחדש הזרם והחשמל זורם אל המנורה לעשות אור או לגרום תנועה, ונמצא שחלק קטן זה גורם לחדש את עיקר הזרם שבכל המעגל כולו, ואין זה כגשר שרק דורכים עליו והוא עצמו כקרקע עולם שאינו עושה כלום, אך גם בלא"ה בארנו דכח ראשון שנעשה ע"י עשיית מעגל חשיב טפי כגופו מכח ראשון של בידקא דמיא אשר המים עומדים מטבעם כל הזמן לזרום למקום הנמוך אי לאו שהסתיימה מערכתם, ונמצא דזה שמסיר את הדף אינו נותן בכך שום דחיפה למים רק מסיר את המנוע והמים זורמים תיכף מאליהם ואפי"ה כח ראשון חשיב כגופו, וכ"ש הכא דבשעה שהמעגל פתוח הכל מאוזן ואין שום זרם וה"ז חשיב כאילו ליכא כלל מים ורק זה שמשלים לעשות המעגל הוא עושה כהרף עין ובכח ראשון את כל השינויים בתוך החוטים, וכיון שכן מסתבר דכל מה שנעשה מיד הכל מתייחס אליו וחשיב כאילו הביא שמן וגם הדליק ממש בגופו.

משא"כ מסתם הדלקת נר לא קשה דכיון שמכלה ומפסיד א"א שיקרא בשם בונה אע"פ שזה מאיר, גם יש להוסיף דאף שחימום הראש אינו אלא לשעה, מ"מ גם פנס חשמלי אינו מאיר אלא לשעה).

הן אמנם דודאי שרי להדליק פרימוס מפני שזה ממש לצורך אוכל נפש, וגם אי אפשר מאתמול, מכל מקום הזכרתי דבר זה מפני שפשוט אצלי דאינו חשיב בכך כעושה כלי.

ב.

בדברי החזו"א שחילק בין מחמם ברזל לבין מחבר חוט חשמל אשר "מעורר את כח החשמלי שמוטבע בחוט עצמו"

מ"ה שכתב החזו"ן איש במכתב הראשון דשאני חימום ברזל שאינו מחדש טבע חדש בברזל כי החום שוכן בו רק לפי שעה והברזל מתמיד לגרשו, משא"כ חיבור חוט החשמל מעורר את כח החשמלי המוטבע בחוט עצמו, וגם כתב דזרם החשמל שמחברם הוא בבחינת תקע, לענ"ד צ"ע כי בנוגע להחוט הלוהט ומאיר שבתוך המנורה הרי ידוע שההדלקה נעשית רק מפני שהחוט הדק שבתוך הנורה יש לו התנגדות לזרם החשמלי הבא אליו, גורם בכך שהחוט יתלהט ונהפך לגחלת אדומה כדי לאפות ולבשל או לחוט שהוא מלבין ומפיץ אור. ואף גם זה אינו אלא לפי שעה כלומר כמו שהפרימוס אינו דולק אלא כל זמן שיש נפט במיכל, כך גם מנורת החשמל אינה דולקת אלא כל זמן שיש דלק במכונות שבתחנת הכח אשר הן מסובבות גלגלים מגנטיים ומייצרים זרם, וברגע שהסיכוב נפסק מיד הכל כבה והיו כלא היו, ואף אם לא נתכוין כלל בדבריו לחוט המאיר שבתוך הנורה אלא לעצם חידוש הזרם שנעשה מיד ע"י הלחיצה בכפתור שסוגרת מעגל, אף גם זה צריך ביאור, כי נלענ"ד דכמו שצנור חלול שהוא מלא מים או גז מיד כשמוסיפים להכניס בו עוד מים או גז הרי הם מתחילים תיכף לזרום, כך גם החשמל הטבעי שבתוך חוטי הנחושת אינו זורם כלל מעצמו מפני שהוא מאוזן, רק לאחר שבתחנת הכח מוסיפים להכניס בו עוד מטען חשמלי הוא מתחיל לדחוף את האלקטרונים שבתוך

7. גם העיר לי ידידי הפרופ' חכים ורבי הר"ר ז. לב הי"ו, וד"ל: יש להבדיל בין זרם חילופין לזרם ישר, בזרם ישר ההולכה של החשמל היא על כל החתך של חוט החשמל וכל אורכו, בזרם חילופין ההולכה היא איננה על כל החתך, כל שהתדירות היא יותר גבוהה השכבה של המתכת שהיא מובילה ומשתתפת בהולכת החשמל היא יותר קטנה, בתדירות של ראדאר המתח משתמש בעיקר בתוך צינור בדומה לצינור מים, וזרימת החשמל בעל התדירות הגבוהה היא בחלל הריק בתוך הצינור הזה, עכ"ל.

8. מטעם זה כתבתי בספרי "מאורי אש" (סוף פ"ג אות י"ח ד"ה ולפי זה) שהלחיצה על כפתור כדי לסגור מעגל אינו רק כעשיית גשר אשר דרך בו יעבור הזרם, כי בזה שהוא מכניס מתכת ומחבר בכך את שני הקצוות של החוטים הוא גם מכניס חלק מתכת שנמצאים בה אלקטרונים, וגם מיד לאחר שהחשמל שבתוך מתכת זו מתחיל לנוד

שלא נתכוין כלל לחשוש בגלל מגנטיות או מפני זה שהאלקטרונים הם חלק מעצם גוף המתכת, כי אם בגלל זה שתיכף עם פתיחת המעגל הכלי מתחיל תיכף את השימוש, ודבר זה צ"ע.

ד.

**בדברי החזו"א שחילק בין חום לזרם חשמלי
כי החיבור לזרם נחשב "שימוש תדירי"**

כמו כן לא הבינתי מה שכתב "שימוש זה תדירי", דכל זה ניחא עם ע"י סגירת המעגל היה משתנה סגולת חוטי הנחושת להיות גוף כזה שפולט חום או מפיץ אור או שהוא נהפך לגוף שהוא דוחף ומסובב גלגלים, דאלמלי הי' כך הי' שפיר מסתבר דכיון שבלחיצתו הוא משנה את גוף החוטים ועושה אותם לגוף אחר אפשר דהרי זה חשיב ככונה אף אם רגילין לסגור ולפתוח את המעגל מאה פעמים בכל יום, משום דחשיב ככונה וסותר בית ק' פעמים ביום על ידי לחיצה קלה בכפתור, אבל הרי לא כן הוא הדבר, וכידוע שסגירת מעגל בלבד לאו כלום היא, והעיקר הוא מפני שבסגירת המעגל עושים מעבר ומכשירים בכך את החוטים לקבל הספקה ממקום אחר כמו ממצבר או מתחנת כח אשר יש שם מכונות שמזרימים מטען חשמל אל תוך החוטים, וכאשר הגלגלים יפסיקו מלהסתובב שוב לא יהי' כלום, וכיון שכן פשוט הדבר שבסגירת המעגל רק נותן האדם מעבר לזרם אשר הוא אמנם מתחיל תיכף לזרום רצוא ושוב תוך המעגל ובדרך הילוכו הוא זורם אל המנורה ומדליק, והחוט המאיר הזה ודאי זקוק כל הזמן לכח שמייצר זרם בדיוק כמו ששלהבת של פתילה זקוקה תמיד לשמן שהוא חומר דלק, וכיון שכן למה דוקא הדלקת חשמל תיקרא בשם בונה ובשם תדירי, הרי גם המדליק פתילה בתוך כלי גדול שהוא מלא שמן ותוכל לדלוק זמן רב אפי"ה אינה נקראת משום כך בשם תדירי, וה"נ גם כאן אף שהזרם אינו דולק ואינו כלה ונפסד מ"מ חושבני שלענין דינא יש לנו לראות את הספקת הזרם כעין הספקת חומר דלק.

ה.

בדברי החזו"א שחילק בין חום לזרם חשמלי, כי חום הוא תופעה כללית, משא"כ זרם חשמלי: "שאין כל הגשמים ראויים לכך"

במכתב השני כתב החזו"א "ודוקא בחוט חשמלי שאין כל הגשמים ראויים לכך, אבל קבלת חום כל הגשמים שבעולם מקבלים חום", ולענ"ד צ"ע, וכי מפני שלא כל הגופים יכולים להוליך זרם של חשמל כבר אפשר להקרא משום כך בשם בונה, ותו הרי גם המדליק מנורת לוקס ביו"ט אשר האור נוצר רק ע"י שמלבישים במקום השלהבת דבר שנעשה מחומר מיוחד ונראה כעין כתונת אשר לאחר שהוא נשרף ונהפך לאפר לבן רק אז הוא מפיץ אור כשהוא מתחמם מהלהבה הבאה מנפט או מגז ג"כ אין חוששין דחשיב בכך כמתקן את הכתונת

חכמים טבילת כלים והגבהת תרו"מ משום מתקן והיינו משום דאף בכה"ג שאין העיניים רואות ג"כ יש מקום לאיסור תורה, ובפרט שהתוצאה מהמגנטיות מורגשת היטב גם בחושי האדם, אבל אם רק מדליק כדי להאיר וכוונתו רק לעשות זרם והמגנטיות של החוטים אינה אלא ארעית, ה"ז חשיב כחום שאינו אלא לשעה, ולא מסתבר משום כך לחלק בין הפעלת זרם של מים תוך צינור חלול שיש בו בית קיבול לבין מפעיל זרם של חשמל בחוטים שהם מלאי חשמל אשר אם מוסיפים להטעין בהם עוד חשמל הרי הם מתחילים לזרום, וממילא נראה דכמו שהפתח או סוגר את ברו הרדיאטור של הסקה אינו חשוב ככונה וסותר כך גם זה.

גם אם הלחיצה בכפתור היא לא להאיר אלא לגרום תנועה וסיבוב מבלי שתיעשה בכך שום מלאכה כמו הפעלת מאוורר וכדומה, אשר אז התנועה נוצרת בגלל סגולת המגנטיות, מכל מקום לא מביעיא אם זה נעשה על ידי זרם ישר אשר הגלגל המגנטי שמחובר לציר נדחף מהזרם ומסתובב מסתבר דהו"ל כמים או רוח שמסובבים בכוחם גלגל, וכמו שמותר למשוך ולקרב בשבת ברזל ע"י מגנט כך מותר לדחוף את הגלגל אם זה רק מסתובב ולא נעשה כלל שום מלאכה, אלא אף אם זה נעשה ע"י זרם חילופין גם כן מסתבר שאנו אין לנו אלא מה שעיינו רואות שהזרם הבא לסירוגין תוך החוטים דוחף ומסובב גלגל, וכיון שאם היה נעשה דבר זה על ידי קפיץ אשר על ידי לחיצה בכפתור מתחיל המאוורר להסתובב וכמו כן הוא גם נפסק ע"י לחיצה, וחידוש התנועה וההפסקה נעשין תדיר ע"י האדם ככונה כמו פותח ונועל דלת של בית, הרי מסתבר שמותר לעשות כן בשבת כיון שהמאוורר כבר ערוך ומתוקן לכך מלפני שבת, והלחיצה לסובב אותו אינה אלא כשמשמש בכלי שכבר נגמר כל צרכו ולא צריך שום תיקון וכן הלחיצה כדי להפסיק, כי דוקא בעריכת שעון שרוצים תמיד בהילוכו ולא בהפסקתו שהרי בשום פעם אין רגילין להפסיק שעון מלכת, רק בזה חששו הפמ"ג והחיי אדם (המובאים לעיל סי' ט' ענף ג' ריש אות א') לאיסור בונה, משא"כ במאוורר הרי כמו שרוצים שיסתובב כך גם רוצים בהפסקתו ולא רק "משום חשבון תשלומין" ולכן שפיר מסתבר דשרי.

ועב"פ הרי רואים ברור מדברי החזו"א שחושש למלאכת בונה גם במדליק פנס חשמלי אשר ההדלקה נעשית ע"י זרם ישר הבא ממצבר ואין צריכים כלל שהחוט הזרמי יהפך למגנט, ודבר זה ודאי צ"ע הרי המצבר שאצורים בו גורמי הזרם דומה ממש למיכל של נפט או גז אשר ברצותו מדליק וברצותו מכבה ולא חשיב כלל ככונה וסותר, וה"נ גם כאן כולם רואים שהמצבר מתחמם את החוט והוא ע"י כליונו נותן בו כח להאיר. גם רואים ברור מדבריו בשני המכתבים, וגם מזה שמשוה בספרו עריכת שעון בשבת להדלקת חשמל,

להסתובב דלא עשה כלום כיון שלא עשה בכך שום מלאכה, ומה לי אם הסיבוב נעשה ע"י קפיץ או שהוא נעשה על ידי סוללה שהיא מתוקנת וערוכה מאתמול לעשות זרם ולסובב.

ז.

החילוק בין חיבור חשמל למתקן קנה של סיידין קיצורו של דבר הוא דאף שנחלקו רש"י ותוס' במס' שבת (מ"ז ע"א) בקנה של סיידין ומטה של טרסיים דרש"י סובר (שם ד"ה חייב חטאת) שהאיסור הוא משום מכה בפטיש והתוס' (שם ק"ב ע"ב ד"ה האי) סברי דחייב משום בונה, מ"מ לחיצה בכפתור שעושים בקל חיש מהר הרבה פעמים בכל יום, מסתבר לכאורה דאין זה קרוי לא בונה ולא מכה בפטיש רק חשיב כנותן מעבר לזרם כדי שיתן כח להאיר, ומעשהו הוא כמי שנותן מעבר לשמן לעלות לראש הפתילה, או כנותן כח לסובב ולהניע גלגל ע"י קפיץ או ע"י אויר אשר כתבנו דהואיל ולא נעשה שום מלאכה מסתבר דמותו, ואף שבאותם הדברים שהזכרנו ה"ז רק כעין מחוסר קריבה שהרי לא נעשה כלל שום שינוי בטבע של אותו הגוף שהוא מתקן אותו ע"י חימום וכדומה, משא"כ בחשמל הזרם הוא כעין חלק מהמתכת עצמה, אך כבר כתבנו קודם שהחזו"א ודאי לא נתכוין לכך שהרי לענין עריכת שעון ג"כ כתב (סי' נ' סוף אות ט') כהאי לישנא דכיון "שע"י עריכתו יוצר כח חדש בהמסובב שידחוק על האופנים שינועו כולם והעמדתו על תכונה זו הוא בונה או מכה בפטיש" אע"ג שאין זה טבע חדש ולא נעשה בו שום שינוי¹⁰.

ח.

בדברי החזו"א שגם מתיחת קפיץ שעון אסורה משום בונה, משום הכח החדש שיצר, שמסובב את האופנים ונראה דמלבד שכל הגדולים גאוני עולם שנו"נ בענין עריכת שעון לא הזכירו כלל דבר זה, גם צ"ע דמאי שנא מתיחת דלת שחוזרת ונסגרת ע"י קפיץ, דאע"ג שבפתיחתו הוא מותח קפיץ כדי שתסגר הדלת מאליה בחזרת הקפיץ למצבו הקודם ואפי"ה מותר ודאי לפתוח דלת כזו בשבת, וגם יש שאף הפתיחה היא ע"י קפיץ ומאי נפק"מ אם הקפיץ פותח וסוגר דלת או מסובב מאוורר או מראה את השעה, אך אפשר דכיון שנסגרת מיד בכח ראשון ה"ז מתייחס לפותח וחשיב כאילו זה שפתח את הדלת הוא עצמו חוזר וסוגר אותה

בו ביום ויהא אסור בטלטול מתחילת השבת, אך אפשר דשאני מנורה שאם היא נופלת ונפרקת ה"ז נראה לעינים ממש כשבירה ולכן יש לחשוש שימהר מיד לתקן אותה, משא"כ בשעון אין אדם נבהל מזה ויודע שבשבת וי"ט אסור להעריך, גם פריקת המנורה נגרעת מחמת הטלטול משא"כ עמידת השעון, ולכן אין זה כלול בגזירת חז"ל ואנו אין לנו לחדש מעצמנו גזירות חדשות.

שתהא ראויה להאיר ויחשב כבונה ביו"ט כלי שהוא מאיר (מסתבר דבפעם הראשונה שמהפך את הכתונת לאפר ונותן בה כח להאיר דהרי זה אסור, ורק להמג"א (סי' תק"א ס"ק י"ג) דטעמא דמסיקין בכלים ביו"ט הוא משום דאגב הבערה שרי נמי סתירה אפשר דה"ה נמי דשרי גם כאן אף אם נאמר דחשיב כבונה).

י.

בדברי החזו"א שחילק בין חום לזרם חשמלי שנחשב בונה, כי הוא: "דבר הנעשה על ידי הרכבת בני אדם בחכמה ובכשרון"

גם מה שכתב בסוף המכתב השני "אבל דבר הנעשה ע"י הרכבת בני אדם בחכמה ובכשרון זהו ענין בנין שהיה במשכן וחשיב מלאכה" צ"ע, דנראה שגם במנורה שהזכרנו לעיל (אות ה') יש הרבה חכמה וכשרון ואפילו רק להדליק אותה אין הכל יודעים, גם מנורת נפט רגילה מורכבת מבורג ופתילה ומכובע וזכוכית שיוצרת אור, ואף גם בזה יש חכמה וכשרון, ואפי"ה מרכיבין אותן ביו"ט ומדליקין אותה ואין חוששין כלל שהעושה כל אלה חשיב כמתקן מנא או בונה ביום טוב. וכיון שכן מ"ש מפנס חשמלי שהכל כבר ערוך ומתוקן ועשיית המעגל ע"י לחיצה קלה הוא קל מאד ורגילין לעשותה תמיד ואפי"ה חושבו כבונה, הרי גם בתוך הסוללה ישנם דברים כימיים שגורמים את הזרימה והם עצמם כלים ונפסדים בדיוק כמו נפט ושמן. גם כתבו האחרונים⁹ לענין משקפת דכיון שרגילין תדיר לפתוח ולסגור לכן כל שלא נתפרק הפרקים זה מזה לגמרי שפיר שרי גם בשבת להרכיב ולתקן אותו כפי הצורך, אע"ג שרק בחכמה ובכשרון יכולים להעמיד אותו על תכונתו. הן אמנם שכוונת החזו"א לומר שבחכמה וכשרון נוצר בלחיצה קלה כח חדש שלא הי' כלל קודם וחשיב משום כך בכל פעם שהוא לוחץ כעושה כלי מחדש ולא רק כמחבר חלק אל חלק, אך אעפי"כ צ"ע הרי חיבור חלק אל חלק קרוב יותר למלאכת בונה מהכנסת זרם לצורך הדלקה או לסובב מאוורר וכדומה.

וחושבני שהרכבת חלקי המשקפת בחכמה ודעת להעמיד אותו על תכונתו להסתכל בו היטב קרוב יותר למלאכת בונה מהפעלת זרם של סוללה. גם נלענ"ד שהמניח בשבת תקליט של גרמופון ומפעילו, אע"ג שע"י פעולתו הוא מתחיל להסתובב ולהשמיע קול שיר, מ"מ מסתבר דלא אסור אלא משום השמעת קול אבל לא משום בונה או מתקן כי זה רק השתמשות ולא תיקון. וכיון שכן ה"ה נמי אם ע"י לחיצה בכפתור מתחיל המאוורר

9. א"ה, ראה שמירת שבת כהלכתה פט"ז סעיף מ"ה.

10. ולכאורה קשה מהמבואר (סי' רע"ט ס"ז) "מנורה בין גדולה בין קטנה אם היא של פרקים אין מטלטלין אותה דחיישין שמא תפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי", ומעתה אם נאמר דעריכת שעון אסור מה"ת צריכים גם לאסור טלטול שעון בשבת שמא יפסיק ללכת ויעריכנו, וכ"ש בשבת שלאחר יו"ט ששעון רגיל עתיד ודאי להפסק

ולא כעושה כלי לסגירה משא"כ בנד"ד. אך צ"ע דמ"ש משעון של חול אשר בשעה שהוא מונח אין החול נשפך, ורק לאחר שמעמידין אותו היטב רק אז הוא עומד על תכונתו שישפך ממנו החול ולדעת ע"י זה את הזמן, וידוע שרבים דנו בזה לענין איסור מדידה אבל לא משום בונה או מתקן.

ג צ"ע במדידת חום בשבת אשר במדידתו הוא מחמם את הכספית ועושה שימוש בהתפשטותה לדעת מדת החום, וכן כשמוריד אח"כ הכספית הרי הוא מעמיד את המדחום על תכונתו לעשותו כלי שראוי למדוד בו, ואפי"ה מותר מפני שזה רק שימוש ולא תיקון. גם חושבני שהמסיע מכונית בשבת ויו"ט חשיב רק כמשתמש עם המכונית ע"י הבערת אש אבל לא כבונה או מתקן, וכן המפעיל בשבת טחנת רוח או ריחיים של מים אם אינו טוחן בכך שום דבר ג"כ נלענ"ד דאע"ג שעשה מעשה לסובב גלגלים בשבת והכשיר בכך את הריחיים לטחינה אפי"ה אינו קרוי לא בונה ולא מתקן, ומסתבר דלא אסור אלא מפני שמשמיע קול ואוושא מילתא. וכן המפעיל שעון בשבת כדי שיצלצל וישמיע קול, אע"ג שהוא מפעיל קפיץ שבתוך השעון אפי"ה איסורו רק משום השמעת קול בלבד ולא משום מתקן, וחושבני שהעריכה ע"מ שיצלצל לא דמי לסתם עריכת שעון אשר הפמ"ג (סי' ש"ח א"א ס"ק ע"ח) חושש בזה לאיסור תורה, דהתם רוצים תמיד בהילוכו ולכן חשיב שפיר מתקן, משא"כ כדי שיצלצל אינו תיקון כלי אלא השתמשות לשעה.

ט.

בדברי החזו"א שחיבור החשמל נחשב בנין קבוע, "הואיל ויש כאן תיקון צורה להגשם, ונעשה ע"י זה שימוש"

מבואר עכ"פ דכוונת החזו"א היא כמור"ש בספרו (סי' נ' אות ט') דהואיל ויש כאן תיקון צורה להגשם ונעשה ע"י זה שימוש לכן חשיב בונה, עיי"ש. ובעניי לא ידעתי אמאי קרי ל' "תיקון צורה" הלא ברור הדבר שגם חדר קטן מאד אשר הוא אטום בלי שום חלון כי אם פתח בלבד עם דלת, אע"ג דבשעה שהדלת סגורה יש שם רק חושך ולא אור וגם אי אפשר לשום אדם להיות שם בגלל חוסר אויר לנשימה, ונמצא שהפתח אינו משמש רק לכניסה ויציאה בלבד שהרי רק ע"י הפתיחה והכנסת אויר יכולים להיות בבית ורק אז הבית ראוי לשימוש, ואפי"ה מותר ודאי לפתוח ולסגור בשבת ולא חשיב כלל כבונה וסותר.

ג נלענ"ד בחדר שכל קרקע הבית הוא בור גדול מלא מים אלא שהוא מכוסה בכיסוי שיש לו בית אחיזה והוא עשוי תדיר לפתוח ולכסות, מ"מ נראה דאע"ג דבשעה שהבור פתוח לאו בית הוא כלל שהרי הוא ממש בור מלא מים, אפי"ה מותר שפיר לפתוח את הבור וגם לכסות אותו בשבת ולא אמרינן שהוא כבונה בית בשבת

אע"ג שיפוי הקרקע היינו בונה, וכ"ש הכא שעושה ממש את כל הקרקע והרצפה ואפי"ה כיון שעשוי לפתוח ולנעול שרי, אע"ג שאפי"ה אם רק עושה נקב כלול של תרנגולים כדי שיכנס לשם האור חייב משום בונה, כמבואר בגמ' וברמב"ם (פ"י משבת הי"ד), נראה דשאני התם שחידש תיקון קבוע בגוף הבית משא"כ בפותח ונועל הואיל ועשוי לכך אין רואים כלל את פתיחת הדלת כשינוי צורה בגוף הבית וגם אין זה בקביעות, וה"נ גם כאן בעשיית מעגל של חשמל ע"י לחיצה בכפתור.

ג מבואר בשו"ע או"ח (סי' תרכ"ו סעיף ג') ובפמ"ג (שם א"א סק"ח) שמותר לפתוח בשבת ויו"ט את הכנפיים שמכסים את הסוכה ומגינים עליה מגשם אם יש להם צירים אע"ג שהוא עושה ממש תקרה בשבת, וחושבני דה"ה נמי בגשר ממש שאם יש באמצעותו חלק קטן מהגשר שהוא עשוי לפתיחה וסגירה דשפיר מותר לפתוח ולסגור גם בשבת ואין בזה משום בונה וסותר אם הוא מחובר לצירים, כי החילוק בין מחובר לתלוש הוא רק כמו בספסל שנשמטה אחת מירכותיו דאסור להחזיר במחובר אע"פ שהוא רפוי, אבל לא במה שרגלין תדיר לפרק ולהחזיר ויש לו ציר או בית אחיזה.

ועיין בבית מאיר (או"ח סוף סי' שט"ו) שכתב "יש לצדד להיתר בנד"ד (לפתוח מטריה בשבת) דהוי דומיא דדינא בשו"ע (סעיף ה') הואיל והוא עשוי ועומד לכך ולא עביד מידי". וגם הביא שם מעוד גדול אחד שכתב "ונ"ל לכאורה דלא גרע מחופה דמתיר המג"א" (שם סק"ח) לפרק ולהחזיר בשבת, וגם החתם סופר כתב (או"ח סי' ע"ב) שקרוב הדבר לומר שאין בפתחת המטריה אפילו איסור דרבנן לכו"ע, עכ"פ ידוע שרבו החולקים על הנודע ביהודה (תנינא או"ח סי' ל') שכתב דהוא איסור תורה, גם ראיתי בחזו"א (סי' נ"ב אות ו') שהוא ג"כ סובר הכי (אך מ"ש שם "ומה שיש לדון הוא משום תיקון מנא כיון דבפתיחתו ראוי לשמש בו בכל מקום חשיב תיקון מנא טפי מפריסת אהל במקום זה", לא הבינותי דמ"מ למה יגרע מפני זה שיכולים להשתמש בו בכל מקום אם לא שייך בזה החשש של שמא יתקע).

ועכ"פ נראה דאפילו להנודע ביהודה (שם) שאני התם שהוא עושה ממש את כל האהל מחדש, משא"כ בעשיית מעגל שהכל ערוך ומתוקן מה טעם לא נחשוב את הלחיצה בכפתור כדי לחבר החוטים וליתן בכך מעבר לזרם הבא ממצבר או מתחנת כוח כנותן מעבר לרוח או מים ושמן וכדומה שאינו נקרא בונה, וזה שבחשמל רואים שע"י החיבור נשתנה כביכול טבע החוטים, מסתבר דעשיית גג או חיבור גשר אע"ג שהוא רק מחוסר קריבה, מ"מ הוא הרבה יותר קרוב למלאכת בונה מנתנת מעבר לזרם כדי שיוכל לזרום דרך החוטים שהוא יותר קרוב לזרימת גז או שמן, כיון דנתבאר שרק

דברי השו"ע (סי' תקי"ט ס"ב) דשרי אפילו אם אינם ראויים כלל כשהם מפוצלים.

ג מזה שמותר להחזיר מוכין לתוך הכר מוכח דשרי אף שכל חלק בפני עצמו אינו כלי, ועיין גם בתשו' חות יאיר (סוף סי' ט"ז) שנשאל, בשם חקוק על טבעת של פרקים שהם חיבורי עיגולים קטנים אם אסור לפרק ולהחזיר בשבת משום כותב ומוחק, וכתב דכמו שאין לחשוש לבנין וסתירה אפילו אם הוא מהודק היטב בפרקים וחוליות ה"ה נמי דאין לחוש לכותב ומוחק, וכן כתבו הרבה מחברים, ורק יש שכתבו דאין לדמות כתיבה לבונה, עכ"פ מבואר דאף בכה"ג שכל חלק לחוד אינו ראוי לכלום אפי"ה אין בזה משום בונה וסותר, וכמו שהזכרנו קודם שגם ביו"ט מפרקים מנורת נפט ע"י זה שמסירים את הבורג אשר בו הפתילה ומכניסים נפט וחוזרים ומרכיבים את הבורג והכובע וזכוכית אע"ג דבפני עצמם אינם ראויים לשום השתמשות, ולדעת המג"א (סי' שיי"ג ס"ק י"ב) כל הברגה בחזק חשיב ממש כתקע, עיי"ש. ואפי"ה לא חשיב כעושה כלי דאסור גם ביו"ט, וכמו"ש בגמ' (ביצה ל"ב ע"ב) ואין עושין פחמין ביו"ט ואין חותכין את הפתילה, ומבואר שם דאסור משום תיקון מנא אף אם כוונתו כדי להשתמש בהם בו ביום, וע"כ שהרכבת המנורה לא חשיב כתיקון כיון שרגילין תמיד לפרק ולהחזיר, ועיין במשנ"ב (סי' תקי"ט בשעה"צ אות י"ב).

יב.

בדברי החזו"א שחיבור חשמל נחשב תמיד בגדר "תוקע"

אך צ"ע דהנה אהא דכתב החזו"א (סימן נ' אות ט') דפתיחת החשמל חשיב לעולם כתקע הוסיף לומר "והא דכתבו הט"ז (סי' שיי"ג סק"ז) והמג"א (שם ס"ק י"ב) דמותר לתקוע את כיסוי הכלי כיון שעומד לסגור ולפתוח, היינו דוקא בכיסוי שאין סתימת הכלי בנין אלא שימוש דכלי סתום לעולם אינו כלי, וכל ענין הכלי הוא להיות פתוח ולשמם בו, ולכסותו שלא בשעת שימוש, והלכך אין הכיסוי והכלי כחד אלא שני גשמים משותפים בשימוש, אבל הרכבה הדרושה לשימוש כמו קנה סיידין ומטה של טרסיים, וזרם החשמל, אף תיקון לשעה חשיב בונה", עכ"ל. ומשמע שסובר שאפילו בעשוי לפרק ולהחזיר לא שרי אלא בכיסוי ולא להרכיב מחלקים שכל אחד בפני עצמו אינו ראוי לכלום, ולענ"ד צ"ע מכל הנ"ל. וגם לפי"ז אסור להשתמש בשבת במנעול שהוא מורכב משני חלקים אשר כל חלק לבד אינו ראוי לכלום, וכמו כן יהא אסור לעשות בשבת זריקה לחולה שאין בו סכנה מפני שחיבור המחט עם המזרק חשיב בונה, ואף לכסות מכסה של "מלחיה" וכדומה ולהבריג יש לאסור משום בונה הואיל והשימוש הוא רק ע"י שניהם יחד, וגם צ"ע מדין החזרת רצועה תוך מנעול עיין סי' שיי"ז (ס"ב) וסי' ש"ח (סט"ו).

האלקטרונים החפשים זורמים הלך ושוב ואילו החוט עצמו אינו משתנה כלום. ולפיכך נלענ"ד כדאמרן דיש לראות את החוט אשר הזרם עובר דרכו כזרם של גז או רוח העובר דרך צינור סתום אשר יש בו נקבים קטנטנים שאין אדם יכול לראותם ויכולים באמצע הצינור לפתוח או לחסום מעבר.

י.

בדבר העומד לסתירה, אף בקרקע אינו נחשב בנין וברגיל לסותרו בכל יום, גם איסור מדרבנן ליכא

גם נראה דאע"ג שכתבו הרמב"ן והרשב"א (שבת ק"ב ע"ב) ועוד הרבה ראשונים דלעשות כלי לכתחילה בשבת אין לך בנין גדול מזה, ואין זה קרוי בנין בכלים כיון שהוא עושה כלי מתחילתו, וכמו"ש שם בתוס' (ד"ה האי) "ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות דבכלי לא חשיב בנין ובקרקע חשיב בנין", מ"מ מצינן שאפילו במחובר ממש לקרקע, אם אינו עשוי לקיום כלל ותחילת עשייתו היא על מנת לסותרו בשבת עצמה, וכ"ש כשהסתירה תבוא מאליה בלא שום מעשה, דבכה"ג לא חשיב בונה כמבואר בסי' שיי"ד (סעי' י'), ואף שלא נאמר שם על גוף הבנין, מ"מ הרי הזכרנו דבכה"ג שיש ציר, שפיר מותר גם בגוף הבנין, ועיין בארחות חיים החדש בהגהות הגאון מוהרש"מ ז"ל (סי' ש"ח ס"ט) שהביא "דברגיל בכך בכל יום גם איסור דרבנן ליכא" אפילו במחובר לקרקע, עיי"ש. ועכ"פ לענין כלים עיין שו"ע הרב (סי' שיי"ג סעי' כ"א) שכתב לענין כלי של פרקים שאם הדקם בחזק בענין שצריך לזה גבורה ואומנות אע"ג שהוא בנין גמור וחייב משום בונה, היינו דוקא "אם עשוי להתקיים הרבה ואם אינו עשוי להתקיים הרבה הרי זה בנין עראי ואסור מדברי סופרים אא"כ אינו עשוי לקיום כלל" דשרי גם מדרבנן, ובנד"ד הרי סוגרים ופותחים את המעגל מאה פעמים בכל יום ואפילו הכי כתב החזו"א "דאפילו בכלים כה"ג חשיב בונה".

יא.

בדברי החזו"א שבחשמל חיבור חשמל לזמן, אינו בגדר "ארעי", כי "ההפרדה היא מכאן ולהבא, והצורה הראשונה אינה בת פירוד מן הגשם"

ומ"ש החזו"א "ואף אם השימוש הוא לשעות מיוחדות ואח"כ פוסקו דהפסיקה היא מכאן ולהבא והצורה הראשונה אינה בת פירוד מן הגשם" צ"ע, דמ"מ היכן מצינו ענין זה שהצורה הראשונה אינה בת פירוד, הרי סו"ס אין אנו רואים אלא תנועה או סיבוב של זרם חשמלי תוך חוטים התלוי ברצון האדם אשר ברצותו מזרים וברצותו מפסיק, ועיין גם בפמ"ג (סי' שיי"ג מש"ז סק"ז) שכתב "כלים שאי אפשר להשתמש כי אם ע"י פירוק והידוק לאו מכה בפטיש וגם לאו בונה הוא דעשוי מתחילה לכך ושרי", ומשמע דמותר אף בכה"ג שכל חלק לחוד אינו ראוי לכלום, וכן נראה מפשטות

כדי לתקוע, אבל אין זה דומה להכנסת זרם שהוא כחלק ממנו). ועיין גם במאמר מרדכי (סי' שי"ג אות י"א) שמצדד לומר דבכה"ג שיש הברגה ותקיעת יתד או דבר אחר לא מעלה ולא מוריד צריך להיות מותר גם מדרבנן, אך כתב שבמג"א רואים דגם הברגה חזקה חשיב כתקע, עיי"ש.

יד.

דין בנין שאינו יכול לעמוד מאליו

והוא זקוק תמיד לדבר הבא מן החוץ

וגם נלענ"ד דלא חשיב בונה אלא בבנין שיכול לעמוד ולהתקיים מאליו, אבל אם אין הבנין מתקיים מאליו אלא זקוק תמיד לדבר הבא מן החוץ מסתבר דאין זה קרוי בנין, וה"נ גם כאן כשפותח מעגל והחוטמים מתחילים לזרום אשר החזו"א קורא דבר זה בשם "תיקון צורה להגשם" הרי הם זקוקים תמיד לחומר דלק או כח אחר אשר יסובב גלגלים בתחנת הכח ורק הם נותנים תיקון צורה להגשם ואוחזים את הבנין לבל יתמוטט, שהרי אם מקור האנרגיה נפסק הכל מתמוטט, וכיון שכן היכן מצינן שאף גם זה יקרא בשם בונה, הלא לפי ראות עינינו ה"ז חשיב רק כנותן מעבר לזרם, וכמו"ש שהוא דומה כנותן מעבר לשמן לעלות לראש הפתילה, וכ"ש דקשה טפי במדליק פנס חשמלי שלכלל היותר הוא דולק רק שעה אחת בלבד איך אפשר לחושבו כבונה, הרי גם הכותב בשבת על דבר שאינו מתקיים פטור וכ"ש בונה. ואם נאמר שגם להחזו"א אם נעשה רק לשעה פורתא אינו קרוי בונה, מסתבר דה"ה נמי בחשמל שאם יכבה מאליו לאחר זמן דאין זה חשיב בונה, וכ"ש בצעצוע של ילדים אשר מניעים אותם לשעה פורתא ע"י קפיץ, כיון שאם לא הי' יכול להעצר אין לך קלקול גדול מזה.

טו.

בהבדל בין נותן מוכין בתוך כר

לבין מכניס זרם חשמלי למכשיר

גם נראה שאין הכנסת זרם דומה לנותן מוכין בתחילה לתוך הכסת שאמרו בגמ' (שבת מ"ח ע"א) דאסור ו"א שאסור מה"ת, או כמכניס אויר תוך כדור בשבת אשר שמעתי שיש חוששין שגם זה דומה למוכין בתחילה (לענ"ד נראה דאע"ג שהאויר הוא אחר ולא זה שהיה תחילה בכדור מ"מ אין זה חשיב כנותן בתחילה אלא כחוזר ומכניס ממש אותו האויר שהיה בו מקודם¹³), דשאני התם שמבטל את המוכין ורוצה להשאיר אותם שם, ולכן אסור כי ע"י המוכין נהפך הסדין להיות כר

החשמל. נתיך זה היה מתחבר ללוח באופן יציב, אבל הוא לא חובר בחזקה, והיה ניתן לשלוף אותו בקלות ממקומו. אולם, על אף האפשרות לשלוף אותו בקלות, אין ספק שהכוונה היתה שהוא יעמוד במקומו ימים רבים, ולא הוצרכו להוציאו ממקומו, אלא למקרה של תיקון קצר חשמלי, או ביצוע עבודת תיקון ברשת החשמל בבית.

13. א"ה, ע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פט"ז הערה כ"ד) ובתיקונים ומלואים (פ"ג הערה מ"ג).

ונראה שהמג"א לא מיירי כלל בכיסוי, וגם סובר דהברגה הו"ל כתקע ואסור מה"ת ואפ"ה אינו אוסר אלא מפני שמהודקים בחזק, משא"כ בנד"ד דחשיב כדרכו להיות תמיד רפוי. וגם הט"ז דמיירי בכיסוי של כלי ומתיר אפ"י להבריג בחזק, מ"מ בכה"ג שדרכו להיות תמיד רפוי ואין לחשוש כלל לשמא יתקע, וגם רגילין תמיד לפרק ולהחזיר, בכגון דא לא ידעתי אם יש מי שהוא אוסר, ואם מפני שהזרם חשיב לגמרי כדבר חדש שלא הי' קודם, והוא כמו ממות לחיים, הרי אין זה שייך כלל להנידון של הט"ז והמג"א, וכן לקנה של סיידין ומטה של טרסיים אשר אף גם בהם נלענ"ד פשוט דלו יצויר שהם רפויים ומשתמשים בהם תדיר ע"י פירוק וחזרה דבכה"ג שאין לחשוש לשמא יתקע שפיר שרי גם לכתחילה אפ"י מדרבנן לפרק ולהחזיר אותם וצ"ע¹¹.

וב"ז שכן צ"ע מנלן דעשיית כלי ממש לא חשיב בנין גמור ואילו הכא חשיב ממש בונה גם בכלים. ואף שכתב דפתיחת החשמל שמכניס זרם בחוטין חשיב לעולם כתקע, וגם כתב שם (סי' נ') דלא שרי לתקוע אלא בכיסוי שאין סתימת הכלי בנין אלא שימוש אבל הרכבה הדרושה לשימוש אף תיקון לשעה חשיב בונה, מ"מ מנין שהכנסת זרם חשיב כתקע, כי נראה דדוקא תוקע עץ בעץ ע"י מסמר או בעץ עצמו עד שנתאחד רק זה חשיב בונה, אבל לא כשהאיחוד הוא רק כדי שיוכל לזרום והוא רפוי ועומד תדיר לפתוח ולסגור דשפיר חשיב כמפרק ומחזיר ולא כתקע, ודוקא אם מכניס פקק בטחון¹² שנשאר שם תמיד שפיר חשיב בונה, אבל לא בחלק זה של הכפתור שהוא עשוי תדיר לפתוח ולסגור, ואינו אלא כדי ליתן מעבר או לחסום מעבר.

יג.

לדעת הרי"ד, אין התוקע חייב חטאת

אלא כשהתקיעה היא מעשה אומן

ועיין גם בפסקי הרי"ד (סופ"ג דמס' שבת) שכתב אהא דאם תקע חייב חטאת "פ"י שהתקיעה מעשה אומן הוא", וכן כתב שם אהא דרב ושמואל דמחייבי חטאת במטה של טרסיים (שבת מ"ז ע"א) "כגון שתקע הוא דאע"ג דאין בנין בכלים הני מילי כשאינו צריך מעשה אומן אבל אם הוא צריך מעשה אומן יש בנין בכלים", הרי מבואר דחיובא דתקע היינו דוקא בכה"ג דחשיב כמעשה אומן (הן אמנם שאם ע"י לחיצה בכפתור חשמלי יוכל בקל לתקוע חיש מהר יתד או דבר אחר שפיר חשיב כעושה מעשה אומן

11. א"ה, ע"ע מנחת שלמה תנינא סי' י"ט מכתב א' אות ב'.
12. א"ה, כיום "פקק הביטחון" ("הנתיך"), הדירתי המצוי, הוא מפסק חשמלי אוטומטי, ואינו ענין לנאמר כאן. הנתיכים הראשיים של הבנין, בנויים גם כיום כבעבר, בצורה של "פקק" חרס, שבמרכזו עובר חוט דק, שניתן ומתנתק במקרה של קצר, אך גם בזה לא דיבר רבינו זצ"ל, כי "פקקים" אלו, מתחברים באמצעות מכסה חרסינה מתברג. אבל הנתיך שדיבר בו רבינו זצ"ל, הוא נתיך חרסינה מלבני, אשר היה נכנס בלחץ קל לתוך בית הנתיך שהיה קבוע בלוח

הרמ"א בהג"ה (סי' ש"ז ס"ג), אך גם נלענ"ד דאי משוינן ל" לתופר ה"ז דומה למחזיר רצועות של מעל וסנדל שמותר גם לכתחילה אם הנקב רחב ויכולים להכניס בו בלא טורח כמבואר שם (סי' ש"ז ס"ב), או כאותם שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם ע"י החוט שמותחין אותו ומתהדק דכיון שרגילין לעשות כן בתמידות שרי אם הנקבים מתוקנים בתפירה בעיגול כמבואר (סי' ש"מ ס"ז) וה"נ גם כאן, ועיינן גם במס' שבת (צ"ד ע"ב תוס' ד"ה וכי דרך אריגה) שכתבו בתירוץ ב' לענין פוקסת דלפיכך אין בזה משום אריגה כקולע נימין הואיל ואין סופה להתקיים שעומדת לסתירה.

וגם מסתבר דחידוש תנועה של מאוורר וכדומה לא אסור משום "מוליד" כי אין זה נראה כלל כבורא דבר חדש כיון שהוא עומד לכך וכך תשמישו תדיר פעמים עומד ולפעמים מסתובב. גם לענין עריכת שעון לא נזכר כלל לאסור משום מוליד.

יז.

בדברי החזו"א שחיבור החשמל נחשב בנין: "דתיקון החוט עצמו ממות לחיים הוי בונה"

וכן מה שכתב "דתיקון החוט עצמו ממות לחיים הוי בונה", צ"ע דרש"י כתב (כתובות ו' ע"ב) לענין מפיס מורסא דטעמא דחייב הוא מפני שהוא מתקן פתח וחייב משום בונה, דאשכחן בנין בבעלי חיים דכתיב "ויבן את הצלע". וכמו"ש בגמ' (שבת צ"ה ע"א) על גודלת ופוקסת דילפינן מהך קרא דקרוי בנין. וגם אמרו שם בגמ' (קמ"ז ע"ב) בחוליות של שדרה שנתפרקה אחת מהן דאסור להחזיר משום דמיחזי כבונה, וכן הוא בשו"ע (סי' שכ"ח סעי' ל' ושל"ט ס"ט במ"ב ס"ק ל"ד). ולפי"ז צ"ע במי שנתעלף וזוקק להנשמה מלאכותית שיהא אסור לעשות כן בשבת למי שאין הצלתו דוחה שבת מפני הטעם שנראה כי ממות לחיים דחשיב בונה והוי איסור תורה.

גם מסתבר שמותר לעשות תחבולה להחיות בהמה בשבת והיינו משום דדוקא אם השפיל תל או מילא גומא הוא דחשיב בונה. וה"נ באדם רק אם עושה שינוי בגוף האדם כגון שהחזיר עצם או חוליא למקומה אבל לא כשמחיה דחשיב רק כמעיר אותו משנתו (ואף שלענין שעון כתבו דאסור לחדש הילוכו אפי' ע"י זיו כלשהו וכ"ש הכא שממש מחיהו, אך יתבאר להלן דאזלינן נמי בתר שמא שאינו קרוי בשם בונה), וכיון שכן מנין לנו לומר דבכל פעם שמחדש את הזרם שכתוך מעגל החוטים לזרם רצוא ושוב דקרוי בונה. אולם עדיין י"ל שהמתעלף חשיב רק כישן וההנשמה אינה אלא למנוע את המות, משא"כ חוטי חשמל בשעה שאין בהם זרם סובר החזון איש דהרי הם ממש כגוף מת והכנסת הזרם הוא כמו ממות לחיים, וגם באמת צ"ע הואיל והלב עובד על ידי זה שמתכוון ומתרחב ופועל כעין משאבה ששואבת ומריקה וכן גם הריאות וכו' ונמצא שע"י עיסוי לב או הנשמה וכדומה

או כסת, וכמו"כ ע"י האויר נשתנה עור פשוט להקרא בשם כדור (אם דעתו שהאויר ישאר שם), אבל לא כשעשוי להוציא ולהכניס תדיר (צ"ע אם גם בזה שרגילים תדיר לפרק ע"י הוצאת האויר ולחזור ולנפחו ע"י הכנסת אויר אם גם בזה שייך מ"ש החזו"א "ואף אם השימוש הוא לשעות מיוחדות ואח"כ פוסקו דהפסיקה היא מכאן ולהבא והצורה הראשונה אינה בת פירוד מן הגשם"), וה"נ גם כאן במעגל של חוטים אשר רגילים תדיר להפעיל זרם או להפסיק, ואדרבה כיון דחזינן בהחזרת מוכין לתוך הכסת דאף שנעשה שינוי גדול מאד בזה שסדין נהפך ממש לכר, ואפי"ה הואיל וכבר היו בו מוכין מקודם אמרינן דשפיר נשאר עליו שם כר גם לאחר שנפלו ממנו המוכין ואינו חשיב כעושה כלי מחדש וכמו"ש גם האבני נזר (אור"ח סוף סי' רכ"ד), ה"נ גם כאן מסתבר דחשיב רק כמחזיר מוכין ולא כנותן בתחילה, ובפרט שהחשמל רק זורם ומסובב וגרע ממוכין שהם עצמם גוף הכר, ואף שהחזו"א עצמו סובר שגם בעריכת שעון יש איסור תורה של בונה אע"ג שהעריכה רק מחזרת את הקפיץ לאותו המצב שהיה קודם, מ"מ כתבנו כל זה כיון שרבים מגדולי הדורות אינם סוברים כך (ומעתיק אני כאן לשונו של הפנים מאירות (ח"ב סי' קכ"ג) "ולדעתי היתר גמור למושכו ע"י הגלגלים אף בשבת דעדיף מכוס של פרקים שאינו עשוי להדק", וגם כתב "ולדעתי אין איסור אפי' בשבת למשוך ע"י האופן השלשלת הקטן ואח"כ הולך השלשלת לאט וע"י תחבולה זו הולכין האופנים ומראין השעות", עכ"ל. וראה לעיל (סימן ט' ענף ג' אות א' ד"ה וידוע) שהבאנו שם חבל מחברים שכתבו כן), וגם נתבאר בדברינו הקודמים שאפי' להפמ"ג יכולים לומר שרק בשעון הוא דסובר שאסור מפני שרגילים רק להעריך ולא להפסיק, משא"כ בחשמל שרגילים לפתוח ולסגור דחשיב כרגילים תמיד לפרק ולהחזיר.

ולפי"ז נראה שהפותח מעגל של חשמל כדי להפעיל שעון חשמלי אינו חשיב רק כמזיז את המחוגים אלא חשיב שפיר כמכניס קפיץ ועורך אותו, והיינו מפני שהשעון עצמו תפקידו הוא להיות תמיד ערוך ומתוקן להראות השעה ואין מפסיקין הילוכו, ולכן רק החיבור עם הזרם עושה אותו לשעון, משא"כ במדליק וכ"ש בהפעלת מאוורר.

יז.

בדברי החזו"א שחיבור החשמל נחשב קבוע אע"פ שעומד לסתירה, "דהו"ל כתופר ע"מ לקרוע חוטי התפירה ולחזור ולתפור ולחזור ולקרוע"

גם מה שכתב במכתב הראשון דהו"ל כתופר ע"מ לקרוע חוטי התפירה ולחזור ולתפור ולחזור ולקרוע דלא מיקרי שימוש אלא עושה מלאכה, תמה אני על עצמי חדא דגם בתפירה יש מתירין תפירה שאינה של קיימא וכמו"ש

מפעילים ממש דברים שנתקלקלו ולא יכלו לעבוד, ואפשר דלא שרי אלא מפני שפיקוק"נ דוחה שבת, וצ"ע.

יח.

בדברי החזו"א:

"ואחרי שההדלקה היא בנין הכיבוי הוא סותר"

גם מאי דפשיט ל' טובא "ואחרי שההדלקה הוא בנין הכיבוי הוא סותר", לענ"ד צ"ע מהמבואר (סי' רנ"ט ס"ז ובסי' שי"ד ס"י) "תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין אותו בטיט מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין", ולא אסור אפי' מדרבנן, כיון שלא נעשה כלל לקיום וגם בקל יכולים לסתור הטיט (כמו"ש האבני נזר בסי' רי"א אות כ"ג), אע"ג דמסתבר שאסור לעשות סתימה כזו בשבת, אך אפשר דשאני התם שגם הבנין הוא רק מדרבנן וחשיב כפתיחה וסגירה של פתח ולא מוכח מהכא אדאורייתא (כמו כן כתבנו במק"א דאף שאסור לעשות בשבת מחיצה המתרת, מ"מ לסתור מחיצה כזו שפיר מותר אף אם עיקר כוונתו רק כדי לאסור, והיינו מפני שרק ההיתר מחשיב המחיצה לבנין ולא הסתירה). אולם הרי הזכרנו דעת רש"י (כתובות ו' ע"ב) דיש בנין בבעלי חיים מה"ת, ואפי"ה מותר להרוג כינה בשבת כיון דאינה באה מזכר ונקבה, ולדעת המג"א (סי' שט"ז סק"כ) ה"ז מותר לכתחילה גם מדרבנן, וכמדומה לי דהשינוי מחיים למות הוא שינוי יותר גדול מפתיחת מעגל שרק מפסיק את הסיבוב ואין מיתתו מיתת עולם.

גם יש לדון בבעלי חיים שאינם פרים ורבים, מ"מ לו יצוייר שנשמטה מהם חוליא יתכן שאסור להחזיר, דכיון שיש בנין בבעלי חיים יש לנו לומר דאף הני לא גריעי מסתם כלים, דאף שילפינן (שבת צ"ה ע"א) מקרא ד"ויבן אלקים את הצלע", מ"מ אין זה דוקא משום חשיבותא דאדם שהרי אמרו יש בנין בבעלי חיים ולא בתיקון אדם דוקא, אך אפילו אם לא נאמר כן מ"מ גם השוחט בהמה בשבת אינו חייב אלא משום צובע או משום נטילת נשמה ולא נזכר כלל דחייב גם משום סותר (וידוע שהיראים (סי' רע"ד ק"ב)) תמה אהא דמסיקין בכלים ביו"ט דאמאי לא אסור משום סותר, ותירץ מפני שהוא מקלקל, והגר"א ז"ל (סי' שי"ד ס"א ד"ה שאינה) כתב מפני שהוא גרמא, ואילו המג"א כתב (סי' תק"א ס"ק י"ג) דאגב הבערה שרי נמי סתירה ולא הזכירו כלל משוחט ביו"ט דהוי נמי סותר). וכן במגבן, אע"ג דחייב משום בונה מ"מ מותר לפורר ולאכול גבינה בשבת. וכיון שכן יש לדון דאף אם נאמר שסגירת מעגל חשיב כשינוי גדול ממות לחיים ומיקרי בונה, מ"מ הפתיחה יכולה רק להקרא בשם מכבה וכדומה אבל לא סותר. וגם מסתבר דכמו שכתבו התוס' (שבת נ"ח ע"ב ד"ה מתיב) דמשום טעמא דהדיוט יכול להתזירו לא פרתה מיניה הטומאה שהיתה מקודם, ה"נ גם כאן הרי לאחר הסתירה יכול כל הדיוט לחדש שוב את

הזרם בלחיצה קלה על כפתור, וגם אין עינינו רואות שום הריסה וסתירה כי אם הפסקת זרם בלבד. וחזינן נמי במגדל של לבנים שהם סדורות זו ע"ג זו בלא טיט, דמבואר דכיון שנזח לסותרו לאו סתירה הוא.

יט.

ענינים שונים שהם מותרים בודאי, אע"פ שלפי הגדרת החזו"א בחשמל, ניתן לכאורה להגדירם כבנין

בנר"ד החיבור עם החשמל שנעשה על ידי הכפתור הוא הרבה יותר רפוי מבנין של לבינים, שהרי בלחיצה קלה המעגל נפתח. וכן לענין בונה, הן אמנם שאם ע"י לחיצה קלה יהא אפשר ממש לבנות ולסתור בית ודאי חשיב בונה וסותר אף אם היו רגילין לעשות כן הרבה פעמים ביום אחד וכמו שכתבנו לעיל (ענף ג' אות ד'), אבל מכל מקום בנידון דידן למה יחשב כבונה ממש מחדש בו בזמן שהכל ערוך ומתוקן וכולם רואים שהזרם הוא רק כח דוחף ומניע, ואף שיש לחלק מהתם דכל זמן שלא נתן טיט הרי אין הבנין כראוי, משא"כ הכא, מ"מ הואיל ולא הי' במשכן בנין כזה שהוא תלוי על בלימה מנין לנו דחשיב בונה.

גם חושבני דכמו שמותר להדיח כלים בשבת, וכן המכבס כסותו בשבת (עיין פמ"ג בפתיחה לא"א ריש סי' ש"כ ובתהלה לדוד שם ס"ק י"ז) וסוחט ממנו את המים או מפלה כליו וראשו אינו חשיב כבורר, ולא דמי לשורה כרשינין או מציף עליהם מים להסיר מהם הפסולת דשפיר חשיב בורר (סי' שי"ט ס"ח), והיינו דהואיל ורגילין תדיר ללכלך ולהדיח אין זה קרוי בשם בורר אלא כמנקה כליו ובגדיו (גם מה שמותר לברור אוכל מפסולת או לחתוך ירק כדי לאכול מיד היינו נמי מפני שהוא נקרא בשם אוכל ולא בורר או טוחן, אע"ג שעושה ממש מלאכת בורר וטוחן, ועיין גם בשלטי הגבורים (סוף פט"ו משבת, מ"ב ע"א מדפי הרי"ף) שכתב לענין קניבת ירק דהדחת ירק שרי אבל לא להסיר העלין המעופשין מן הירקות דאסור משום בורר, הוסיף לומר "וקורין אותו (הנשים) להדיא ברירה שאומרים בירדנו הירק", עכ"ל). וכן השובר עץ או חרס לא חשיב כקורע כיון שהוא נקרא שובר ולא קורע. הרי חזינן שאף במלאכות דאורייתא אזלינן נמי בתר שמא, וכיון שכן נלענ"ד דה"ה נמי שפתיחת מעגל וסגירה נקראת רק בשם שימוש ואינם קרויים כלל בלשון בני אדם בשם בונה וסותר.

גם צ"ע הנוטע יחור בארץ או מרכיב יחור בעץ דחייב משום נוטע (שבת ע"ג ע"ב), אמאי לא חשיב נמי בונה, הרי מעיקרא הי' יחור מת ועכשיו הוא עץ חי, גם התולש מעציץ שאינו נקוב וכן הנוטע פטור אע"ג שנשתנה ממות לחיים או להיפך, וכמדומה שאין לחלק בין נותן חיות תוך חוטי נחושת ע"י חיבור עם זרם לנותן חיות ביחור על ידי חיבור עם האדמה, שהרי גם המגבן חייב משום בונה (שם צ"ה ע"א) אע"ג שהוא אוכל ולא כלי. אולם גם לדידן צ"ע

גם הכותב מזוזה בשבת הרי עשה כלי שמתיר לדור בבית והוא חשוב יותר מעשיית מנעול לפתחו, ואף אם נאמר דלענין בנין בכלים כל שבלא"ה אסור משום מלאכה לא חשיב בונה אף אם לא התרו בו אלא משום בונה בלבד, מ"מ אם כתב ביד שמאל או בכתב משיט"א שהביא המג"א (סי' תקמ"ה ס"ק כ"א) מהב"ח דלא מיקרי כתב למה לא יתחייב משום בונה אם כתב דבר חשוב שראוי לכל אדם להתלמד מזה, וגם מאי שנא מתקליט שכתב הבית יצחק דמיקרי כלי מפני שאפשר על ידו להשמיע, וה"נ הרי אפשר להסתכל ולהתלמד או ליהנות, ואע"ג דהתם קעביד מעשה עם התקליט משא"כ הכא, מ"מ מנין לנו חילוק זה, הרי גם עיקר מלאכת בונה הוא בבית שזה רק קרקע עולם בלא שום מעשה, וכן יש להקשות מעוד כמה דברים, ולכן צ"ע מנין לנו דכח מחודש של תנועה חשיב בונה.

יודע אני שהרביתי גם בדברים שאינם כ"כ ידים מוכיחות ויש להשיב עליהם, אך למען חשיבות הנושא לא נמנעתי מלהאריך בדוגמאות בחשבי דאפשר שע"י זה יתבררו יותר גדרי בונה וסותר.

מ"ש הרכבת יתד בית דחשיב בונה ואילו הרכבת יחור בעץ אע"פ שמחברם והם ממש מתאחים והיו לגוף אחד ואפי"ה לא חשיב בונה [אך אפשר דלענין בונה חשיב רק גרמא אך עדיין צ"ע מתולש]. וחושבני שאף גם בזה אפשר דאין זה דוקא מפני שבלא"ה יש ע"ז שם של מלאכת זורע ונוטע אלא מפני שבלשון בני אדם הוא קרוי נוטע ולא בונה, וכן ההורג בע"ח בשבת אינו חשיב כסותר כי הוא קרוי רק בשם הורג, (עדיין צ"ע הרי בלשון בני אדם גם הבנין באדם אינו קרוי בונה ורק משום לישראל דקראי מחייבין), וה"ה נמי בפתיחת מעגל דלא מיקרי בונה. וגם מסתבר מאד שדבר הנעשה מאה פעמים בכל יום אי אפשר לקרותו בשם מכה בפטיש.

כמו כן צ"ע בעיקר איסור בונה בכלים כיון שאין זה דוקא בכלים שהרי גם המגבן חייב משום בונה, א"כ המעבד והמולח וממחק את העור למה לא יתחייב גם משום בונה, ומאי שנא מעשיית פחם דחשיב כעושה כלי לצורפי זהב, וכן הצובע או מכבס כסותו ג"כ תיקן בכך את הבגד ומ"ש מכלי, למאן דסובר יש בנין בכלים, וכן כל מוחק מכשיר ומתקן את הנייר לכתובה.

ענף ד

בענין חצי שיעור במבשל מתכת

א. דברי החזו"א בדין חצי שיעור במבשל מתכת. ב. חימום מתכת לפחות משיעור גחלת, כחימום אוכל לפחות מיד סולדת. ג. בדין חימום תבשיל מבושל, במקום שיכול להגיע לשיעור צליה.

א"ה, בסוף מכתבו הראשון של רבינו זצ"ל אל מרן החזו"א (גרפס במנחת שלמה תנינא סימן כ"ה) כתב רבינו זצ"ל את הדברים דלהלן:

"אגב הנני להעיר על תחילת דבריו (חזו"א סימן נ' אות ט') וז"ל "ונראה דכל שנעשה יד סולדת יש בו משום מבשל - אפשר דאסור מהת' כעין חצי שיעור". וצ"ע מהמג"א (סי' שי"ח ס"ק ל"ז) שכתב "ולפי"ו אסור ליתן אלונמית או כלי עופרת סמוך לאש לחממו אם הוא קרוב כל כך שיכול להתך שם או לשרוף" אבל לא בפחות מכך (גם עיי"ש בסק"י ובמחצית השקל). גם צ"ע דלדעתיה דמר איך מותר להחזיר קדירה בשבת ע"ג האש ולא חיישינן לבישול המתכת, ואפי' בפינה ממיחם למיחם שנותן מיחם קר ע"ג האש שמתחמם ודאי יותר מהשיעור של יד סולדת ג"כ מבואר דלא חיישינן כלל לבישול המיחם (בשלמא שפיכת מים רותחין אפשר דשרי משום דלא חזי להתבשל). ובעיקר הדבר נראה דאף לפום סברתו דחייש גם בחצי בישול לאיסור חצי שיעור ולא ס"ל כחילוק הידוע של האחרונים, מ"מ כיון דבפחות מיד סולדת ודאי לא חייש א"כ במתכת אין לחוש לבישול אא"כ מתחיל קצת להיות רפה".

על זה השיבו מרן החזו"א זצ"ל בסוף מכתבו הראשון (לעיל ענף א' אות ד') וכתב: "התחלת חימום ברזל ודאי אסור אבל קדירה מלאה שאין האור שולטת בה להתיכה אין שם מלאכה עלה".

על דברים אלו כתב רבינו זצ"ל את הדברים דלהלן:

א.

דברי החזו"א בדין חצי שיעור במבשל מתכת

במכתבי שכתבתי אל בעל החזון איש זצ"ל, העירוני דרך אגב גם על דבר שאינו נוגע כל כך להדלקת חשמל. כתב החזו"א (הל' שבת סי' נ' אות ט') "לדעת הראב"ד (פי"ב משבת ה"א) דאף במחמם לצרף יש

בו משום מבשל, לעולם אסור לחמם את הברזל משום מבשל, ונראה דכל שנעשה יד סולדת יש בו משום מבשל, אע"ג דלענין חיוב צריך שיתבשל כמאכל בן דרוסאי, מכל מקום איסורא איכא כל דנעשה יד סולדת, ואפשר דאסור מה"ת כעין חצי שיעור, עכ"ל. וכן כתב (סי' ל"ז ס"ק י"א) שאין להעמיד קדירה ריקנית של מתכת על האש משום

"דיש לחוש לבישול כדאיתא ברמב"ם (פ"ט משבת ה"ו) דהמחמם את המתכת עד שנעשה גחלת ה"ז מבשל, ואף אם עדיין לא נעשה גחלת נראה דאסור, עכ"ל.

ב.

חימום מתכת לפחות משיעור גחלת כחימום אוכל לפחות מיד סולדת

העירותי על זה דלענ"ד נראה דכמו שלענין בישול בלח כל שהוא פחות מיד סולדת לאו כלום הוא, כך גם ביבש פחות ממאכל בן דרוסאי לא אסור אלא מדרבנן גזירה שמא ישכח ויצלה או יתבשל, אבל מ"מ אין זה חשיב כחצי שיעור דאסור מה"ת (ועיין במשנ"ב (סי' ש"ח ס"ק מ"א) "שיכול להצלות" אולם אח"כ כתב דאסור "במקום החום שהיד סולדת בו" כמו"ש בשו"ע הרב המובא להלן (אות ג)) וה"ה נמי במתכת בפחות מגחלת נלע"ד דה"ז דומה למעביר פחות מד' אמות ברה"ר דלאו כלום הוא, כי אם היינו אומרים דחום שהיד סולדת בו כבר חשיב כחצי שיעור דאסור מה"ת הי' צריך להיות אסור להחזיר גם קדירה שאינה ריקנית, שהרי אפי' אם היא מלאה תבשיל או מים מ"מ לאחור שהיד סולדת במתכת הרי חזי לאיצטרופי ע"י זה שישפוך את המים מהקדירה ולגמור את החימום על אותה האש או על אש יותר גדולה עד שהמתכת תיעשה גחלת, שהרי אפילו להסוברים דאין חצי שיעור אסור מה"ת אלא א"כ חזי ממש לאיצטרופי, מ"מ אין זה ממש משום גזירה דשמא יצטרף לכשיעור אלא אפילו אם רק בצד רחוק מאד חזי לאיצטרופי, ג"כ אסור מה"ת, וה"ג גם כאן הרי חזי שפיר לאיצטרופי כדארמון, ותו דגם יש שיכול להגיע לשיעור בישול אף בלא שום מעשה כי המים יתאדו מאליהם והמתכת תתבשל, ומבואר בשו"ע ובגמ' (שבת ל"ח ע"ב) גבי פינה ממיחם למיחם דשפיר שרי להעמיד בתחילה קדירה של מתכת אף שלא עמדה כלל מקודם על האש והיא צוננת לגמרי, ולפיכך הי' מאד קשה לי על זה שמסתפק לחשוש בזה לאיסור תורה של חצי שיעור.

גם ממה שהוסיף שם (סימן נ' אות ט') לומר כן "מן האמור נלמד דהמדליק נר החשמל בשבת יש בו משום מבשל אלא דהוי פסיק רישא דלא ניחא לי' מ"מ אסור, ואפשר דהחימום צורך בו להעברת הזרם וחשיב ניחא לי', ומיהו כל זה אם מקצת החוט מגיע ליד סולדת", עכ"ל. אף שאין אני מבין יפה כוונת הדברים מ"מ משמע קצת דמיירי אפי' בהדלקה כזו אשר מקצת מן החוט מגיע ליד סולדת דאסור אפילו באופן כזה שלא יוכל כלל להתחמם מאליו עד שיתאדם, ואפי"ה סובר דמ"מ הו"ל חצי שיעור (כי לא מסתבר שנתכוין לומר דחשיב ממש מבשל), וכיון שכן צ"ע מ"ש מקדירה שיש בה תבשיל או מים דשרי. [גם העירותי להלן (סימן י"ב ענף ב' אות א') דבישול ע"י זרם בלבד צריך להקטוב כמבשל בחמה].

ג.

בדין חימום תבשיל מבושל במקום שיכול להגיע לשיעור צליה

מיהו לענין איסור דרבנן גרידא יש לדון כע"ז במ"ש בשו"ע (סי' ש"ח סעיף י"ד) שמותר ליתן קיתון של מים כדי להפיג צינתן אם מעמידו רחוק מהאש בענין שאפי' אם יעמוד שם זמן מרובה לא יוכל להתחמם עד שתהא היד סולדת¹⁴ איך הדין במניח פרי או דבר מבושל במקום שאין לחשוש שיגיע לשיעור צלי אבל יכול להתחמם עד שתהא היד סולדת בו, וראיתי במשנ"ב (שם ס"ק צ"א) שרק חושש לשמא יצלו ולא לשיעור שהיד סולדת בו, ואם כהחזו"א יש לאסור גם אם יש לחוש שיגיע לשיעור שהיד סולדת בו, גם פסק שם המחבר (סעיף ט"ו) "דבר שנתבשל כל צרכו והוא יבש שאין בו מרק מותר להניחו כנגד המדורה אפי' במקום שהיד סולדת בו", ורבים תמהו דכיון שמניחו בלא משקה הרי הו"ל צלי אחר בישול, וחשבתי שצריכים לדחוק דמיירי במניחו תוך קדירה דחשיב רק צלי קדר או שמניחו בקדירה שיש בה תבשיל (וראיתי שהמאמר מרדכי כתב כן), אך כיון דמפשטות הדברים לא משמע כן הי' נלע"ד כיון דצלי אחר בישול שנוי במחלוקת לכן מתיר לחמם במקום שרק היד סולדת בו, אבל לא ע"מ לצלות, אך אם נאמר דחום שהיד סולדת בו חשיב כחצי שיעור ודאי מסתבר שגם זה אסור. וראיתי באגלי טל (מלאכת אופה אות י"ח) שמחדש דכל שכוונתו רק לחממו אף אם ממש נצלה הוא ג"כ פטור משום דחשיב כבישול אחר בישול ולא כצלי אחר בישול עיי"ש, ולפי"ז אין שום ראי' משם. אך לעומת זה ראיתי שם באגלי טל (אות ל"א) שסובר כיון שאמרו בגמ' מנחות (נ"ו ע"א) שאם נצלה רק כמאכל בן דרוסאי מצד אחד של הבשר אף שיש במה שנצלה כגרוגרת אפי"ה לאו כלום הוא, ה"ה נמי דמותר להדיח מכלי ראשון דכיון שאין הקליפה מתבשלת כל צרכה וכל החשש הוא רק דאדמיקר לי' תתבשל כמאכל בן דרוסאי, לכן שרי, ומ"ש שם בגמ' בלשון פטור דמשמע אבל אסור היינו משום דמיירי ע"ג גחלים שאפי' להפשיר אסור במקום שיכול לבוא לידי בישול אף דהפשר לאו כלום הוא, משא"כ בעירו דא"א שיתבשל כולו שפיר מותר להדיח אפי' מכלי ראשון, עיי"ש.

צ"ע דלפי"ז יהא מותר ליתן בשר תוך כלי ראשון שהיד סולדת בו ואינו על האור ככה"ג שברור הדבר שלכל היותר יוכל כל הבשר להתחמם בשיעור שהיד סולדת בו ולא יוכל כלל להגיע לשיעור של כמאכל בן דרוסאי, כיון שהאגלי טל אינו מחלק בין בישול במים לצלי, ומסתימת דברי הפוסקים לא משמע כן].

14. נראה שאם האש גדולה אף שעתיד ודאי לכבות ע"י שיעון או מחמת כילוי הנפט באופן שלא יגיע ליד סולדת אפשר דאסור.

וחושבני דאי אמרינן בנתבשל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי אע"ג דחזי ודאי לאיצטרופי ע"י שיהפוך ויגמור לצלות כולו אפי"ה לאו כלום הוא ולא אסור מדאורייתא משום חצי שיעור, והוא מפני שבאופן כזה שנתבשל רק מצד אחד אין זה קרוי בישול, כ"ש במתכת או בדבר יבש בפחות ממאכל בן דרוסאי דלאו כלום הוא.

אולם בשו"ע הרב שם (סעיף י"ג) כתב שלהסוברים דיש אפיה וצלי אחר בישול "אסור ליתנו בלא רוטב סמוך לאש במקום שיכול להתחמם עד שתהא היד סולדת בו", ולא כתב עד שיצלה, ומשמע דכל שהחום הוא בשיעור שהיד סולדת כבר חשיב כחצי שיעור, דאי לא תימא הכי כמו דשרי במים אם לא יגיע ליד סולדת בו הוא הדין נמי שצריך להיות מותר ביבש בפחות ממאכל בן דרוסאי, אך אפשר דשאני התם דכיון שכבר נתבשל לכן אף אם רק נצלה עד שהיד סולדת בו כבר חשיב כמאכל בן דרוסאי, עיי"ש.

ולכן נראה כיון שלענין צלי הרי מפורש הוא בגמ' (שבת כ' ע"א) דהשיעור הוא כמאכל בן דרוסאי, מסתבר דהשיעור של יד סולדת בו גרידא לאו כלום הוא, ולדעת האגלי טל הנ"ל מותר גם לכתחילה לצלות בשר רחוק מהאש אם רק יגיע לשיעור שהיד סולדת בו ולא יותר אף אם מצד אחד גם יצלה כמאכל בן דרוסאי, וכיון שכן כ"ש דשרי לכתחילה במתכת [מה שנזכר לענין ליבון קל דסגי ביד סולדת בו היינו משום דמפליט כמו הגעלה אבל אין זה שייך לבישול] אם האש היא קטנה באופן שהמתכת לא תוכל כלל להגיע לשיעור בישול דהרי זה קיל טפי מסיר מים, אשר אם המים יתאדו יוכל שפיר הסיר להתבשל, ואפי"ה שרי.

שוב ראיתי בתהלה לדוד (ס"ק ט"ז-ל"א) דכתב נמי הכי, אך גם כתב שם דגם באינו נאכל כמו שהוא חי אפי"ה חייב בשיעור שהיד סולדת בו אם יתבשל במים, עיי"ש.

סימן י"ב

בענין הדלקה וכיבוי אור החשמל בשבת

ענף א דין נורת חשמל להרמב"ם, שמחייב מלבן מתכת לצרפה, משום מבעיר ק"ח
ענף ב דין נורת חשמל להראב"ד, שמחייב מלבן מתכת לצרפה, רק משום מבשל קבא
ענף ג דין כיבוי מנורת חשמל קכג

ענף א

דין נורת חשמל להרמב"ם, שמחייב מלבן מתכת לצרפה, משום מבעיר

א. דעת המדקדקים בהרמב"ם שמחמם ברזל הוא תולדת מבעיר, רק אם כוונתו לצרפו. **ב.** מסברא אין לחלק בין כוונה לצרף, לכוונה להאיר או לבשל על ידי המתכת הלוהטת. **ג.** מחמם מתכת להאיר, או לבשל באמצעותה, אינו נחשב למלאכה שאינה צריכה לגופה. **ד.** ביאורים לטעמו של הרמב"ם שהזכיר בדבריו את הכוונה "לצרף את הברזל". **ה.** לא מסתבר שדווקא מחמם לצרף הוא תולדת מבעיר, כי הצירוף משנה את המתכת, בדומה למבעיר שמכלה את העצים. **ו.** השינוי במתכת שמתלבנת ומאירה, חשוב יותר מן השינוי שבחמום לצורך צירוף.

א.

דעת המדקדקים בהרמב"ם שמחמם ברזל הוא תולדת מבעיר, רק אם כוונתו לצרפו

כתב הרמב"ם (פי"ב משבת ה"א) "המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב", ועיין בחזו"א (או"ח סי' נ' אות ט') שכתב לענין מלאכת מבעיר

בחשמל בשבת וז"ל: "ולענין מבעיר אם מקצת החוט נעשה גחלת אפשר דיש בו משום מבעיר לדעת הר"מ". ונראה דמ"ש בלשון "אפשר" הוא משום דמספקא ליה דשמא אין הרמב"ם מחייב משום מבעיר אלא בנתכיון לצרף ולא ע"מ להאיר ולבשל, וכמו שכתב שם "וכשאין רצונו לרככו רק לצרפו ומלבנו בשביל לצרפו אז אין

מוצק), הוא גורם לגו להאיר מבלי להגיע לטמפרטורות גבוהות, ובאלה לא דיבר רבינו זצ"ל. (אלא שגם בנורות מסוגים אלו, קיים בדרך כלל גוף חימום מתכתי שמתלהט בתחילה, וזאת לצורך הפעלת הנורה).

1. א"ה, דברי רבינו זצ"ל, עוסקים בנורות ליבון, אשר בתוכן קיים חוט לוהט, שמתלהט מחמת מעבר הזרם החשמלי, וכך נוצר האור. כיום נפוצים גם סוגים של נורות, אשר האור אינו נוצר בהן על ידי גחלת של מתכת, רק זרם אלקטרונים שעובר בתוך גז (או חומר

רמ"א אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקיא סעיף ד

הגה: ואסור לסחוף מבושם על הבגדים משום דמוליד בהן ריחא, (המגיד פ"א והגהות אשרי ספ"ב דביצה).

משנה ברורה סימן תקיא ס"ק כו

ואסור וכו' על הבגדים - ואפילו בגד שמריח כבר אין ליתן עליו כדי שיריח יותר ומ"מ אתרוג שהיה מונח מעיו"ט על הבגד ונטלו ממנו מותר להחזירו דאינו מריח יותר בשביל כך:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן תקיא סעיף ז

ואם כבר היה מונח מין בושם זה על בגד זה בענין שכבר נכנס ריח הבושם בבגד מותר להניח עליו ביום טוב עוד ממין בושם זה כדי להוסיף ריח בושם זה בבגד אבל אסור להניח עליו מין בושם אחר שהרי הוא מוליד ריח חדש בבגד ביום טוב.

נשמת אברהם

שלמה החלשת הזרם²⁷. ומוסיף הגרש"ז אויערבאך
שלמה זצ"ל²⁸: מותר לדבר **בשבת עם** אדם
בהערה שלובש מכשיר שמיעה, דהקולות העוברים
ז עליו, דרך **המכשיר** אף שמקטינים או מגבירים
ז יצחק את פעולת חלק ממעבירי הקול, אך מ"מ
הואיל והשינויים הם פחות אפי" מרגע
יית של כמימריה אין זה כגדר של בונה וסותר אף
לדעת מרן החזו"א זצ"ל. אולם במכשיר כזה
זקפיים אשר שינויים הם בחוט שמוליך את הזרם,
ואילו ולדעתו של החזו"א, לא ברור לי, עכ"ל.²⁴
זצ"ל, ואמר לי מו"ר הגר"י נויבירט שליט"א
מכשיר שאפילו אם במכשיר קיימת נורה
זקפיים שמהבהבת עקב עוצמת הדיבור - אין
ז, מ"מ איסור, ובתנאי שהנורה היא מסוג ניאון או
מברנה L.E.D., וכמובן שהמכשיר צריך להיות
שאין מופעל קודם כניסת השבת.

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן יב

ויתכן שאף אם ננקוט כדעת החזו"א דסגירת מעגל חשיב בונה ופתיחתו כסותר, מ"מ בנד"ד שהוא רק מוסיף זרם או ממעט זרם אפשר דאינו חשיב לא בונה ולא סותר (ועכ"פ ביום טוב שמותר לשחוט בהמה ולהפריש חלה אף על פי שהוא מתקן, וגם מותר לגבן אי לאו משום דמעלי טפי כשהיא ישנה ואין חוששין להא דמגבן חשיב בונה, והיינו משום דהו"ל צורך אוכל נפש וה"נ הנאת אורה ג"כ חשיב כאוכל נפש). ויש

להדגיש דאף שאם החוט שבתוך המנורה לוחט יותר הוא נראה לעינים יותר עבה וכאילו גם הגדיל לעשות שלהבת, מ"מ אין זה אלא מראית עין בלבד כי לאמיתו של דבר אי אפשר כלל שתהי' שלהבת בתוך הנורה, וגם לא אסור משום מוליד אש, כיון שאין זה דבר חדש אלא שהגדיל והוסיף על מה שכבר יש מקודם והו"ל כאולידי ריחא דשפיר שרי למלול או להוסיף גם בשמים אחרים אם הם מאותו המין שכבר הי' קודם. וה"ה נמי בנד"ד אם נאמר דאינו קרוי מבעיר, אפשר שה"ה נמי דליכא גם מוליד אפי' מדרבנן.

שו"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן יט

וכעת דברתי בזה עם ידידי הרב הגאון המפורסם כמהר"ר שלמה זלמן אוירבך שליט"א, ובבקיאותו הרבה ובפרט בענינים אלו, הודיעני באופן ברור, כי דברי הרב עצי הלבנון וילקוט הגרשוני בזה אינם נכונים במציאות, ושאין הדיבור והבל הפה מעוררים זיקי אש וניצוצי אור חשמלי, רק הגברת הזרם שאין בו שום חשש של הבערה וכבוי, וכל דברי המומחים בזה הוא רק על הגברת הזרם החשמלי, אבל אין האור מוסיף ומתמעט כלל, והזרם עצמו אינו אש, וממילא אין חשש בדיבור הטילפון לכלום, (רק מצד הגבהת השפופרת). וכמו כן הרם קול אין בו חשש מצד זה כלל.

הלכות שבת סימן שיג שיד

(גב) יש מי שמחמיר לאסור (ג) (וע"ל סי' ש"ח): ט (ט) התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע (נד) בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה: י 'חצר שנתקלקלה במימי גשמים יכול לזרות בה תבן (נה) ולא חשיב כמוסיף על הבנין ובלבד שישנה שלא יורה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה שיהפכה ויביא תבן על שוליה דהיינו על ידי שינוי (נו) אבל (י) ביד אסור:

א (ה) כתב צמ"ח ס"ק ה' דצמתין ראשה נמי אסור לכוון לפתח השפירה ולדבריו יש צוה חוב טעמא (לפרש"י אף צמחמתין ולפר"י ששלמה) ואין הדבר מוכרע. דצמתין ראשה לעולם מקלקל הוא, דהו"ל להסיר המגופה, ולא לקלקל המצית, ואף אם מדקדק שחאה פיה חק, שלא יהא הקלקול יותר מדאי מ"מ לאו בנין הוא. ויש צוה נפק"מ לביא להגר"א דאזיל כשי' הרשב"א דאין א"סור סתירה בצלמה, רק מדרבנן יש לגזור דלמא יתכוין לעשות כלי, דצמתין ראשה ואינו מדקדק להחליק, גם גזירה ליכא, ומותר. כ"א ו' סיכוס. ב (ו) ז"ל: כתב צמ"ח סק"ו דאם עושה נקב להכניס ולהוציא אפילו צמוסתקי חייב טעמא. ותמוה, דזו במחלוקת שנוי. לפרש"י חייב, אבל ר"י צמוס' צ"ה ל"ג ב' חולק, וס"ל דאינו אלא שבות, והלכה כצמח"א. כ"א ו' סיכוס. ג. (ו) מודה הגר"א דמדרבנן אסור לשבור כלי שלם, גזירה דלמא אחי לכוון לעשות כלי. כ"א ו' סיכוס.

שיד דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת. ובו י"ב סעיפים:

א אין בנין וסתירה בכלים דוה"מ (א) שאינו בנין ממש יכגון חבית: הגה * (ב) שאינה מחוקת (ה) ארבעים סאה (ת"ה סי' ס"ה) שנשברה ודיבק שבריה בזפת (ה) יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד (ז) שלא יכוין (ה) לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח דא"כ הוה ליה (ו) מתקן מנא אבל אם היא שלמה * (ז) אסור לשברה אפי' בענין (ח) שאינו עושה כלי ורופי נקב בעלמא אסור

באר היטב

אסור לסמכו תחת הקורה דדמי לבונה מ"א: (ט) התוקע. וכן התוקע העץ בתוך הקרדוס וכן המפרק עץ מקוע חייב משום סותר אם מתכוין לתקן רמב"ם מ"א: (י) צד. וע"י אינו יהודי שרי אם יש בו לורך הרצה ככל מידי שהוא שבות דשבות ט"ו. וכתב צ"ח דוקא תבן אבל דבר דמצטל ליה התם אסור דאיכא משום אשווי גומות וכתב מ"א נ"ל דוקא הכא שבה לתקן אסור דדמי לבנין אבל צע"א

שרי דהא שרי לכסות רוק צאפר כמ"ש ססי' ש"י כיון שאינו מתכוין לבנין: (א) ארבעים. היינו אמה על אמה צרום ג' אמות עם הדפנות צלא עובי הלבושים והרגלים וכ"כ הרמב"ם: (ב) שלא. כתב הרמב"ם פכ"ג העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא צין בעץ צין צננין צין צמחמת צין צנלים חייב משום מכה צפטי"ג. העושה נקב משנה ברורה

ואפילו לעשותו רפוי גזירה שמה יתקע צידד כדי לחזקו: (גב) יש מי שמחמיר. ואפילו (לח) צנטולו אסור לידהו והכל מטעם גזירה דלמא אחי להניח הרגל בתוכו ולתקוע וכן סתם הרמ"א לעיל צסימן ש"ח סט"ו צהג"ה כה"ש מי שמחמיר ועי"ש צמ"צ וצה"ל כל פרטי דין זה: (ג) וע"ל סי' ש"ח. היינו דשם מצאנו דאם ישב עליה כבר ק"ך פ"א מצע"י כשהיה סמוך על ספסל אחר מותר גם צצנת לסמכו על ספסל אחר ולא חיישינן שמה יתקע: (ד) בעץ עצמו. צין צננין (לט) וצין צנלי. וכן התוקע העץ בתוך הקרדוס [או צין שתקע יחד בתוך הצית יד של הקרדוס כדי להדקון] וכן המפרק עץ תקוע חייב משום סותר והוא שימתכוין לתקן [רמב"ם]: * (נה) ולא חשיב כמוסיף. משום דלא מצטל ליה התם דחזי למאכל צמהה או לטיט (מא) אבל דבר דמצטל ליה התם כמו טיט וחול (מב) וצרורות אסור דאיכא משום אשווי גומות דוקא הכא שבה לתקן אסור דדמי לבנין אבל צננין אחר (מג) כמו שנהגין לפזר חול צצוקר צצית כדי לכסות הרוק שרי דהא שרי לכסות הרוק צאפר כמ"ש סוף סימן ש"י כיון שאינו מתכוין לבנין: (נו) אבל ביד אסור. משום דהוא עובדא דחול. וע"י אינו יהודי שרי אם יש בו לורך הרצה ככל מידי שהוא שבות דשבות [ט"ו]:

* שאינה מחזקת וכו'. עיין צבה"ל^ב דצמחמת אסור אפילו צצית רעועה כה ועיין צא"ר שהצ"ח דדעת הרשב"א דצצית רעועה כזה אפילו מחזקת ארבעים סאה אין שייך צה שם סתירה וגרחה דיש להקל ע"י א"י דצנל"ה הוא אסור דרבנן דהרי הוא מקלקל: * אסור לשברה וכו'. עיין צמ"צ דאף שהוא מקלקל מדרבנן מיהו אסור כן מצאנו מדרבי המ"א וש"א. וע' דאף דמדעת רש"י משמע דצמחמתל היכי שהוא ללורך שבת מותר לכחלה חוספות ור"ש ור"ן פליגי עליה [מ"א] ונ"מ מזה גם לענין שר מלאכות ואפשר דגם רש"י מודה צשאר מלאכות ודעד דלענין סתירה מגדל גדול שהוא צנלל אהל מוכה מרש"י עירובין ל"ד וכן מוכה מהגמרא שם צצסקנא דאסור לכו"ע לשצרו וליקח ממנו העירוב צלכלו אף שהוא ג"כ ללורך שבת ואפילו להפוסקים דס"ל דאף כלי שלם מותר לשצרו וליקח ממנו האוכל. טעמיהו רק משום דס"ל דאין שייך שם סתירה כלל צנלים אבל לא משום

א (א) שאינו בנין ממש. אבל (א) צנין גמור וסתירה גמורה שייך גם צנלים ולכן דוקא צדיק צצירה צצפת יכול לשצרה דאין זה סתירה גמורה אבל אם היתה שלמה הו' סתירה גמורה ואסור (ב) אפילו צנלי קטן וכתבו האחרונים לקמן צצ"ט דהני צציות קטנות של מרקחת אסור להסיר החסוקים [שקורין רייפין] כדי ליקח מה צצתוכה ולא דמי לצצית שמדונקת צצירה צצפת דהתם דרכה מחלה לעשות כן והו' ככלי שלמה אף ע"י א"י צודאי יש להסיר וצנלמיה צצ"ו וצקשור ע"י צנלים אפילו ע"י ישראל יש להסיר: (ב) שאינה מחזקת. דאלו היא מחזקת מ' סאה הו"ל כאהל ואינה ציה משום צנין וסתירה (ג) אפילו צנין וסתירה כל דהו: (ג) ארבעים סאה. היינו אמה על אמה צרום ג' אמות עם עובי הדפנות צלא עובי הלבושים [הוא כמו זר סובב אלל שפתה] והרגלים [מ"א צשה הרמב"ם]: (ד) יכול לשברה. עיין צפמ"ג שמלדד דהיתר השצירה הוא אפילו שלא צצמוס שמדונק צצפת: (ה) לנקבה נקב יפה. וה"ה אם מתח ראשה מלמעלה (ד) ומכוין לפתח השצירה שחשאר עוד כלי. (ו) מחקן מנא. עיין צט"ו דמשמע דאפילו אם הנקב הוא נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא ג"כ אסור עכ"פ מדרבנן אפילו צצצית כו' שהיא רעועה ואם הוא נקב גדול שעשוי להכניס ולהוציא יש צו אסור תורה^ה (ה) וכן משמע צצצאור הגר"א: (ז) אסור לשברה וכו'. מטעם סתירה ואף דצעלמא קי"ל דסותר אינו חייב אלל כשהוא ע"מ לבנות דאל"ה מקלקל הוא מדרבנן מיהו אסור וצצצאור הגר"א הסכים להפוסקים דס"ל דאין סתירה צנלים אפילו כשעושה צצירה כלי לא כשעושה אותה כלי ע"י השצירה דאז חייב עכ"פ לכו"ע משום מכה צפטי"ג: (ח) שאינו עושה כלי. ר"ל (ו) שאינו עושה נקב לפתח אלל שוברה ואח"כ כתב רבותא טפי דאפילו נקב צעלמא ר"ל נקב שאינו יפה לפתח

באר היטב

שיד דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת. ובו י"ב סעיפים:

א אין בנין וסתירה בכלים דוה"מ (א) שאינו בנין ממש יכגון חבית: הגה * (ב) שאינה מחוקת (ה) ארבעים סאה (ת"ה סי' ס"ה) שנשברה ודיבק שבריה בזפת (ה) יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד (ז) שלא יכוין (ה) לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח דא"כ הוה ליה (ו) מתקן מנא אבל אם היא שלמה * (ז) אסור לשברה אפי' בענין (ח) שאינו עושה כלי ורופי נקב בעלמא אסור

שער הציון

הוא ולא נהירא דכיון שגזרו אסור שלא לצטל כלי מהיכנו לא פלוג צצמחמיהו ואפרו כל דבר שהיה מחלה מותר לצטל והוא גורם צפעולתו שיהא אסור לצטל: (לח) עיין צצ"י: (לט) עיין צצרה"מ שמקורו מהא דמלצנות המטה שבת מ"ו וכן צין הגר"א ושם כלי הוא: (מ) שם צצמח"א ק"צ ע"ל שופתא צקופינא דמרא וכו' ע"ש: (מא) מ"א וצ"ה וש"א: (מב) נלמד מצימן שע"צ סי"ו: (מג) פמ"ג: (ה) מצאנו מדרבי הצ"י ע"פ שיטת החוספות והר"ש ע"ש: (צ) מ"א: (ג) כן פירשו האחרונים לפי שיטת הרמ"א ועיין צצנה"ל: (ד) כן משמע מרש"י צילה ל"ג ע"צ ד"ה והתקן ופשוט: (ה) צפעף זה ד"ה ואפילו כו' ע"ש צצמח"א: (ו) לצושי צרד:

הגהות ותיקונים: (א) סעיף ט"ז: (ב) כמ"ב כאן:

